

**Anàlisi i comentari de la
traducció al català de cinc
cançons del musical
“Els miserables”**

Neus Calafell Escolà

Tutor/a: Damià Alou
Seminari 206: Traducció Literària

Curs 2018-2019

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Facultat
de Traducció
i Interpretació

AGRAÏMENTS

Al meu tutor Damià Alou pel suport i consells que m'ha donat al llarg de tot aquest treball de fi de grau. També a la meva família i amics pel seu incondicional suport.

ABSTRACT

Translation for the audiovisual media is a field of research in which there is increasing interest, especially if we talk about dubbing and subtitling, but we must not forget another very important element from this field: the translation of song lyrics. In this paper I intend to do my bit in the field of translation of musicals through a practical case: the musical *Les Misérables* that was translated from English into Catalan a year ago by the *Sala Cabanyes* group from Mataró. This paper aims to emphasize the importance of translating the songs in the musicals, which have a critical role in the storyline, and observe which are the main mistakes in the text when this task is not performed by professional translators.

The methodology implemented was based on the reading of the novel by Victor Hugo, a study of the differences between the novel and the musical and a translation analysis of the songs taking into account the characters that performs them, what they express, what they are supposed to communicate and the moment in which they appear in the play.

Keywords: Les Misérables, translation for the audiovisual media, translation of song lyrics, musical, Sala Cabanyes.

RESUM

La traducció audiovisual és un camp de recerca en el que cada vegada hi ha més interès, sobretot quan es parla de doblatge i subtitulació, però no ens podem oblidar d'un element també molt important d'aquesta modalitat: la traducció de cançons. En aquest treball pretenc aportar el meu granet de sorra en l'àmbit de la traducció de musicals a través d'un cas pràctic: el musical *Els miserables* que es va traduir de l'anglès al català ara fa un any a la Sala Cabanyes de Mataró. L'objectiu del treball és remarcar la importància de traduir les cançons en els musicals, ja que tenen un pes molt important dins de la trama, i observar quins són els principals errors que es cometen quan aquesta feina no la fan traductors professionals.

La metodologia seguida s'ha basat en la lectura de la novel·la de Victor Hugo, un estudi de les diferències del musical respecte la novel·la i una anàlisi de la traducció de les cançons tenint en compte els personatges que les interpreten, què expressen, què han de transmetre i el moment en què apareixen dins del musical.

Paraules clau: Els miserables, traducció audiovisual, traducció de cançons, musical, Sala Cabanyes.

RESUMEN

La traducción audiovisual es un campo de investigación en el que cada vez hay más interés, especialmente cuando se trata de doblaje y subtitulación, pero no debemos olvidar un elemento también muy importante de esta modalidad: la traducción de canciones. En este trabajo pretendo aportar mi granito de arena en el ámbito de la traducción de musicales a través de un caso práctico: el musical *Los miserables* que se tradujo del inglés al catalán hace un año en la Sala Cabanyes de Mataró. El objetivo del trabajo es remarcar la importancia de traducir las canciones en los musicales, ya que tienen un peso muy importante dentro de la trama, y observar cuáles son los principales errores que se cometen cuando esta tarea no la llevan a cabo traductores profesionales.

La metodología seguida se ha basado en la lectura de la novela de Victor Hugo, un estudio de las diferencias del musical respecto a la novela y un análisis de la traducción de las canciones teniendo en cuenta el personaje que las interpreta, qué expresan, qué deben transmitir y el momento en que aparecen dentro del musical.

Palabras clave: Los miserables, traducción audiovisual, traducción de canciones, musical, Sala Cabanyes.

Taula de continguts

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1 Motivacions i objectius	1
1.2 Metodologia	1
2. LA NOVEL·LA	2
2.1 Marc històric	2
2.2 Motivacions de l'autor	2
2.3 Resum de la novel·la	3
3. EL PAS DE LA NOVEL·LA AL MUSICAL	8
3.1 Com es va crear el musical <i>Els miserables</i> a partir de la novel·la	8
3.2 Principals diferències entre la novel·la i el musical	8
<i>3.2.1 De novel·la a guió: de més de mil pàgines a cent-tretze</i>	9
<i>3.2.3 Diferències argumentals</i>	10
<i>3.2.3.1 Rerefons dels personatges</i>	10
<i>3.2.3.2 Canvis en els personatges</i>	11
<i>3.2.3.3 Les morts</i>	14
3.3 Els temes principals	14
4. PART PRÀCTICA	16
4.1 Introducció a la versió de la Sala Cabanyes	16
4.2 Traducció i adaptació de cançons	16
4.3 Anàlisi i comparació de cinc cançons del musical:	17
<i>4.3.1 Work song</i>	17
<i>4.3.2 I Dreamed a Dream</i>	25
<i>4.3.3 On My Own</i>	30
<i>4.3.4 One Day More</i>	36
<i>4.3.5 A Little Fall of Rain</i>	46

5. CONCLUSIONS	53
6. BIBLIOGRAFIA	55

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Motivacions i objectius

El motiu principal que m'ha portat a escollir aquest tema pel treball és la meva afició al teatre. Sempre m'ha entusiasmat tot el que envolta el món teatral i, concretament, *Els miserables* és un musical que sempre m'ha cridat l'atenció. Als meus pares els agrada des de fa temps i ja de ben petita sentia de tant en tant les cançons per casa. Es va convertir en un dels meus musicals preferits en el moment que el vaig anar a veure per primera vegada al Barcelona Teatre Musical l'any 2012. Durant la temporada 2016-2017 es va representar en català a la Sala Cabanyes, entitat de la qual formo part des de fa molts anys, i aquest fet va ser el que em va motivar a enfocar el treball cap al musical.

D'altra banda, la modalitat de traducció que m'interessa més és la traducció audiovisual (TAV), així com la traducció literària en general. Crec que la traducció de musicals és un element molt interessant de l'àmbit de la traducció, ja que combina la traducció literària i diversos mitjans audiovisuals.

Amb aquest treball pretenc demostrar que versionar un musical tan complex com *Els miserables* és factible, i analitzar si la versió que es va fer a la Sala Cabanyes de Mataró és adequada tot i no haver estat traduïda per traductors professionals, sinó per professionals del teatre i la música.

1.2 Metodologia

La metodologia que s'ha seguit és la següent: en primer lloc, la lectura de la novel·la original en francès, per a una comprensió més completa i profunda de l'obra de Victor Hugo. Després, una investigació i anàlisi del procés de creació del musical a partir de la novel·la, per poder fer una comparació entre les dues versions del text. Finalment, la part pràctica del treball és una anàlisi de la traducció en català que es va fer a la Sala Cabanyes de Mataró mitjançant la comparació entre la versió original en anglès i la traducció catalana de cinc de les cançons del musical.

2. LA NOVEL·LA

2.1 Marc històric

Victor Marie Hugo va néixer el 26 de febrer de 1802 i va morir el 22 de maig de 1885, a l'edat de 83 anys, i és un dels escriptors més importants del romanticisme francès. La novel·la *Els miserables* es va publicar l'any 1862 i és considerada una de les novel·les més importants del segle XIX. És una obra d'estil romàntic i el seu eix central gira al voltant de la disjuntiva del bé i el mal, i els errors que es cometen en la política i la justícia.

La novel·la transcorre a la França del segle XIX i dura 18 anys, concretament des de 1815 (l'any de la batalla de Waterloo i quan França estava en plena revolució industrial), moment en què Jean Valjean arriba a Digne, fins a 1833 (l'any després de la insurrecció republicana de París), quan aquest mor.

2.2 Motivacions de l'autor

El romanticisme va ser un moviment originat a Alemanya a finals del segle XVIII. Va començar sent un moviment literari però ràpidament esdevingué també cultural i polític. Tenia un caràcter revolucionari respecte les convencions socials i culturals d'aquella època.

Victor Hugo és considerat el màxim exponent de l'ideari romàntic a França. La seva obra *Els miserables* segueix els principals elements del romanticisme literari: la recerca de l'originalitat, l'abandonament de les idees clàssiques, i l'ús de nombrosos recursos retòrics.

La novel·la va aparèixer inicialment a través de fulletons. Victor Hugo va aprofitar que tenia tant èxit comercial per plasmar-hi les ideologies pròpies d'un home romàntic i denunciar la realitat política i social.

Després de patir una crisi personal, Victor Hugo va presentar-se a les eleccions franceses l'any 1848 donant suport a Napoleó. Però, per culpa de la seva constant lluita contra la misèria, es va haver d'exiliar a Bèlgica arran del cop d'estat de Napoleó III el 17 de juliol de 1851. Això li va servir d'inspiració per començar a crear la novel·la. Es va mudar a Jersey i

des d'allà va publicar definitivament *Els miserables*. No va poder tornar a París fins després de la caiguda de Napoleó III.

L'autor es va inspirar en Vidocq, un criminal que s'havia reformat i va fundar la Policia Nacional Francesa, per crear els dos personatges principals de l'obra, Jean Valjean i Javert. Victor Hugo analitza els estereotips de l'època i expressa el seu desacord envers moltes de les polítiques d'aquell temps, com la pena de mort, la injustícia social, les condemnes excessives, la falta de treball, etc. El missatge clau de l'obra és la defensa a favor dels reprimits, pertanyin a la nació que pertanyin. Sorprenentment, aquesta novel·la ens presenta una crítica que es pot aplicar encara a la nostra societat actual.

“L'ésser humà sotmès a la necessitat extrema és conduït fins al límit dels seus recursos, i a l'infortuni per a tots els que transiten per aquest camí.

Treball i salari, menjar i aixopluc, coratge i voluntat, per a ells tot està perdut. La llum del dia es fon amb l'ombra, i la foscor entra en els seus cors, i enmig d'aquesta foscor l'home s'aprofita de la debilitat de les dones i els nens i els força a la ignomínia. Després d'això cap tot l'horror. La desesperació tancada entre unes febles parets dona cabuda al vici i al crim ...

Semblen totalment depravats, corruptes, vils i odiosos, però és molt rar que aquells que hagin arribat tan baix no hagin estat degradats en el procés; a més, arriba un punt en què els desafortunats i els infames són agrupats, fusionats en un únic món fatídic.

Ells són "els miserables", els pàries, els desemparats.”

Victor Hugo, 1862

2.3 Resum de la novel·la

Primera Part: Fantine

La novel·la comença explicant la vida del bisbe de Digne les Bains, Monseigneur Myriel, que va donar les seves possessions a un hospital, que predica amb l'exemple pels pobles, i que ha viscut certes experiències vitals que l'han marcat profundament. A continuació se'ns presenta a Jean Valjean, el protagonista, que arriba al poble de Digne les Bains i demana allotjament al bisbe perquè se li nega a tot arreu, ja que el reconeixen com a criminal. El bisbe li dona menjar, beguda, i una habitació, tot i saber qui és. Durant la nit, Valjean es

desperta amb la idea de robar les pertinences al bisbe. Quan arriba la policia i el descobreixen, però, el bisbe Myriel el defensa i declara que tot el que ha robat en realitat li ha regalat ell, i encara afegeix al botí uns canelobres de valor perquè se'ls emporti.

Profundament marcat per aquest gest de bondat i generositat, Valjean decideix marxar del poble. Pel camí es creua amb un nen, Petit Gervais, que deixa caure una moneda i que ell roba sense dubtar. Carregat de culpa, sentint-se miserable per no poder trobar el nen i tornar-li els diners, i marcat per les amables paraules del bisbe, Valjean arriba a un punt d'inflexió en què decideix canviar de vida i tornar-se virtuós.

En un altre indret, Fantine i les seves amigues són abandonades per les seves respectives parelles, que han marxat a defensar la pàtria. Fantine, però, es troba sola i embarassada. Temps més tard es veu obligada a entregar la seva filla Cosette i una considerable quantitat de diners als Thénardier, una parella que regenta un hostel, per poder marxar a buscar feina a París. Quan té cinc anys, Cosette és ja la criada dels Thénardier.

A la ciutat natal de Fantine, Montreuil, hi arriba un desconegut, un tal Madeleine, que acaba sent-ne l'alcalde. Es tracta en realitat de Valjean amb un nom fals per evitar ser descobert. Hi ha, però, un inspector de policia, Javert, que sospita que amaga alguna cosa i no li treu l'ull de sobre.

Fantine, que ha retornat de París, comença a treballar en una fàbrica, però la fan fora quan descobreixen que té una filla. L'inunden els deutes i arriba a vendre's els cabells i fer-se prostituta per poder pagar-los. Quan és detinguda per atacar un acusador, Madeleine intervé i l'allibera, i li promet recuperar la seva filla i mantenir-les totes dues.

En un gir inesperat, l'inspector Javert explica a Madeleine que ha trobat el presidiari Jean Valjean i que creu que es tracta d'un home que es fa dir Champmathieu. Madeleine es debat entre si hauria de revelar la seva identitat per salvar un innocent, o bé seguir amagat pel bé de Fantine i Cosette. Decideix cremar tot el que el lliga a Jean Valjean i deixar morir aquell desconegut. Però una vegada al judici se'n penedeix, i confessa cridant ser Jean Valjean.

Quan torna a l'hospital amb Fantine, Javert acut a arrestar-lo, i Fantine mor del xoc i l'horror de saber que ha estat confiant cegament en un criminal. El tanquen en una cel·la de la qual aconsegueix escapar-se i fuig de la ciutat. Ella acaba en una fosa comuna. A Valjean se'l dona per mort quan, temps més tard, cau al mar des d'un vaixell.

Segona part: Cosette

Quan Napoleó va perdre la batalla de Waterloo, Thénardier, mentre saquejava els soldats caiguts en la batalla, va trobar viu Monsieur Guillenormand, a qui va treure d'allí.

Temps després, a l'hostal dels Thénardier, Cosette fa de criada, fent de tot, fins i tot pels fills dels Thénardier, entre els quals hi ha Éponine. Una nit li manen que vagi a buscar aigua al bosc, cosa que ella fa morta de por. Mentre arrossega el cubell amb gran dificultat, apareix un desconegut que l'ajuda amb la tasca. Una vegada a l'hostal, el desconegut, que es tracta de Valjean, negocia amb els Thénardier i es queda amb Cosette a canvi de mil cinc-cents francs, i marxen tots dos junts a París.

Allà viuen en una vella casa, on estableixen llaços de pare i filla. Durant tot aquest temps, Valjean tem que Javert el descobreixi i pensa que l'està seguint, sospita que resulta ser certa, i ha d'escapar amb Cosette de la casa on viuen. S'adona, però, que Javert i els seus homes els segueixen, i s'amaguen en un convent de monges. Allà el reconeix un home a qui va salvar la vida quan es feia passar per Madeleine, i aconsegueix que la mare superiora del convent els aculli.

Tercera part: Marius

Monsieur Guillenormand, supervivent de la batalla de Waterloo, vivia sol i era pobre, per la qual cosa va haver de deixar el seu fill Marius amb son avi. Marius no estima gaire el seu avi, però és ambiciós i entusiasta i aconsegueix fer-se advocat. Quan s'assabenta del precari estat de salut del seu pare, Marius decideix anar a visitar-lo, tot i que quan arriba al poble ja és mort. Rep una nota de part seva, però, en la qual li demana que busqui a Thénardier, que li va salvar la vida a Waterloo. Marius intenta trobar-lo, però l'hostal que regentava ha fet fallida i ningú no sap d'ell. Així que s'instal·la en un hostal, i es dedica a estudiar idiomes i

traduir llibres per subsistir, i allà és on coneix els Amics de l'ABC, una societat de reivindicadors.

Tot i que mai no li havien interessat gaire les dones, en els seus passejos una jove que seu sovint al parc amb un home gran li roba el cor (no ho sap, però són Cosette i Valjean), així que es comença a deixar veure i a aproximar-se a ella, però quan descobreix on viuen, la jove i el seu tutor es muden i els perd la pista.

Un dia, una altra jove se li presenta a casa demanant caritat. És Éponine, una de les filles dels veïns, que intenta estafar-lo. Aleshores decideix espiar els veïns, i així és com descobreix que es tracta dels Thénardier i que també estan intentant estafar la seva enamorada i el seu pare, així que acut a la policia per destruir els seus plans. Lamentablement, el policia a qui acudeix és Javert, que evidentment està molt interessat en l'assumpte, però tot i que aconsegueix detenir els Thénardier, de nou Valjean ha de fugir.

Quarta part: Idil·li al carrer Plumet i epopeia al carrer Saint-Denis

Marius ha tornat a perdre la jove, però Éponine li explica que ella sap on trobar-la, tot i que ella mateixa sembla estar enamorada de Marius.

Dies més tard, Cosette troba una nota de Marius al banc del jardí, i aquell mateix vespre Marius apareix personalment a casa seva, i tots dos es confessen el seu amor. Lamentablement, els Thénardier han escapat de la presó i planegen atracar la casa de Valjean i Cosette, i tot i que Éponine ho impedeix, Valjean està decidit de marxar a Anglaterra. Marius demana a Cosette que l'espera un dia.

Lamarque mor a París, cosa que sembla el detonant per fer esclatar la revolució. Quan Marius torna a casa de Cosette, la troba tancada, però li diuen que algú l'espera al carrer Chanverie, a la cafeteria coneguda com el cafè de l'ABC. Quan arriba, els amics de l'ABC ja han muntat dues barricades i han fet presoner el policia Javert, i Marius dubta si unir-se a la revolució o seguir buscant Cosette.

Però la batalla comença i Marius s'hi veu ficat enmig. En cert moment, un home gairebé li dispara, però Éponine li salva la vida. Abans de morir, Éponine revela a Marius que Gavroche és el seu germà i li dona una carta de Cosette, on li explica que se'n va a Londres el dia

següent. Marius decideix donar la vida a la barricada i escriu a Cosette explicant-li que no poden casar-se per motius econòmics i perquè el seu avi no consent el matrimoni. Li dona la nota a Gavroche, que l'entrega a Valjean. Aquest, quan la llegeix, comprèn que Marius pretén morir a la barricada, així que es vesteix de guàrdia nacional i se'n va a buscar-lo.

Cinquena part: Jean Valjean

A la barricada van escassos de munició i Gavroche mor quan surt a buscar-ne. Valjean, que és a la barricada, demana si pot ser ell qui mati a Javert, però en comptes de matar-lo, l'allibera. Un cop finalitzat l'atac final, Valjean s'emporta a Marius, que està més mort que viu, per les clavegueres i el deixa a casa del seu avi.

Després troba a Javert i li demana que abans d'entregar-se li deixi anar a casa seva. Però Javert, deshonrat perquè Valjean li ha salvat la vida, se suïcida.

Marius informa el seu avi que es casarà amb Cosette i ell finalment ho consent quan coneix a Cosette i a Valjean.

Després del casament, Valjean marxa, conscient que ja ha complert la seva promesa, i que Cosette ja no el necessita per sobreviure. Li confessa tota la seva història a Marius, però li fa prometre que no li dirà res a Cosette. Durant un temps visita Cosette cada tarda, però deixa de fer-ho quan cau malalt.

Monsieur Thénardier intenta convèncer Marius que Valjean és un assassí i per corroborar-ho li mostra un tros de tela que li va arrencar mentre fugien per les clavegueres des de la barricada. Però Marius reconeix el pedaç com a seu. És aleshores que entén que va ser el pare de Cosette qui el va salvar aquell dia.

Marius i Cosette van a visitar Valjean, que està molt malalt. Li demanen que vagi a viure amb ells, però ell s'hi nega. Diu que ha escrit una carta on explica tota la seva història i els dona els canelobres del bisbe. Demana que l'enterrin sota una pedra sense res escrit. Mor rodejat de Cosette i Marius. Al final es descriu la tomba de Valjean: una pedra i un missatge escrit a llapis que ja s'ha esborrat.

3. EL PAS DE LA NOVEL·LA AL MUSICAL

3.1 Com es va crear el musical *Els miserables* a partir de la novel·la

Hi ha dues versions del musical *Els miserables* que es consideren versions originals de l'obra.

La primera és la versió en francès de 1980, composta per Claude-Michel Schönberg i escrita per Alain Boublil. Aquest últim va ser qui va tenir la idea d'adaptar la novel·la de Victor Hugo a un musical mentre veia una funció del musical *Oliver!* a Londres. Quan va comentar-li aquesta idea a Schönberg, tots dos es van posar a treballar junts i van crear aquesta primera versió pel públic francès, concebuda originalment com un àlbum conceptual. Lamentablement, no va tenir gaire èxit entre el públic i va passar força desapercebut.

Però el 1982 aquest àlbum va ser traduït a l'anglès per Herbert Kretzmer, que a més va crear de zero tot el pròleg per explicar l'origen de Jean Valjean, i el va afegir als dos actes existents en la versió francesa. Aquesta segona versió, adaptada, revisada i allargada, pensada exclusivament pel públic angloparlant, es va estrenar finalment el 1985 i va ser a partir d'aleshores quan va començar a assolir unes quotes de popularitat immenses.

Des de llavors, el musical *Els miserables* ha guanyat multitud de guardons, s'ha representat a més de cinquanta països i s'ha traduït a més de vint idiomes.

3.2 Principals diferències entre la novel·la i el musical

Transformar una novel·la en un guió mai no és una tasca senzilla. I si el guió és a més d'un musical per interpretar en un teatre, encara és més complicat.

Per començar, s'ha de transformar tota una narració que normalment comporta moltes hores de lectura en una història que es pugui interpretar en una mitja de dues o tres hores. Totes les descripcions, narracions i explicacions han de desaparèixer del text escrit i ser plasmades visualment o bé incloure-les en els diàlegs. Aquests diàlegs, a més, no poden ser gaire complexos, ja que els actors no els enunciaran, sinó que els cantaran, de manera que s'han d'escriure en forma de lírica i amb una mètrica i una rima que encaixin en unes tonades

senzilles i encomanadisses (perquè, a diferència de l'òpera, als musicals les històries s'han d'explicar, no només representar, per tal que fins i tot una persona que no tingui coneixements previs sobre l'obra pugui seguir-la sense problemes).

Així doncs, parlant estrictament des del punt de vista textual, crear un musical a partir d'una novel·la, especialment tractant-se'n d'una tan llarga i complexa com *Els miserables*, pot semblar una tasca impossible. Com es fa, doncs, possible? La resposta és amb una sèrie de reduccions, simplificacions, canvis i adaptacions que permetin plasmar l'argument i el sentit general de la novel·la de la manera més visual i simple possible.

3.2.1 De novel·la a guió: de més de mil pàgines a cent-tretze

La novel·la *Els miserables* consta de cinc parts i d'un total de més de mil pàgines. Cadascun dels volums se centra especialment en un dels personatges de l'obra per seguir el fil conductor de la història, però evidentment en tots ells hi ha una gran diversitat de personatges amb més d'un argument secundari.

Com que és impossible poder seguir i tancar tants fils argumentals i tants personatges en només un parell d'hores, el musical estableix Jean Valjean com a protagonista i Javert com a antagonista, i la resta de personatges passen a ser secundaris. La trama principal és la vida de Valjean: comença amb el seu treball forçós a galeres i el seu alliberament i acaba amb la seva mort. Això és, és clar, si considerem la versió anglesa de Kretzmer que conté el pròleg, ja que a la versió de 1980 de Boublil es parteix de l'Acte I, amb Fantine treballant a la fàbrica d'on la fan fora, per la qual cosa l'argument queda encara més retallat.

D'aquesta manera, simplificant l'argument principal i seleccionant només les escenes més significatives, és possible crear un fil conductor comprensible i suficientment simple com per ser representat en un escenari.

3.2.2 *De narració a guió teatral*

Com ja hem comentat, un guió està compost en la major part per diàleg. Les descripcions d'ambients són només acotacions reduïdes al principi de les escenes, i les úniques narracions que hi ha són les que avisen de qui entra i qui surt d'escena.

Així doncs, tot el que en una novel·la serien descripcions de personatges, d'objectes o d'ambients, en una obra teatral passen a ser feina dels departaments de maquillatge, perruqueria, vestuari i attrezzo, i del departament tècnic de llum i so. Tot i que no sempre val més una imatge que mil paraules, no es pot discutir que una imatge causa una impressió més ràpidament que una descripció detallada, i això juga a favor nostre quan s'ha de simplificar una història.

I pel que fa a la narració d'accions i de la psique dels personatges, tenim els actors. En ells recau la responsabilitat d'explicar, no només en paraules, sinó en expressions, gestos i moviments, el que succeeix a la història. Evidentment, part d'aquesta expressió també es pot plasmar en el "diàleg", ja que igual que en les obres teatrals hi ha els monòlegs i els apartats, també en els musicals les cançons serveixen per expressar les emocions dels personatges, no només les converses entre ells.

3.2.3 *Diferències argumentals*

Com ja hem mencionat, el pas de novel·la a guió musical comporta necessàriament reduccions i simplificacions de la trama, però normalment trobem també alguns canvis i adaptacions que s'han decidit portar a terme, ja sigui per ajudar en la ràpida comprensió de l'argument o per fer l'obra més escènica. A continuació, comentem les diferències més importants entre el musical *Els miserables* i la novel·la de Victor Hugo.

3.2.3.1 *Rerefons dels personatges*

Una de les principals diferències entre la novel·la i el musical és el rerefons de tots els personatges. Tots ells tenen una història i un passat, i mentre que en la novel·la aquestes històries s'expliquen en detall, en el musical no les coneixem mai, a no ser que sigui per

pinzellades en les cançons que poden donar una vaga idea del seu passat. Els casos en què això es fa més evident són el de Valjean, el del bisbe Myriel i el de Javert.

Valjean ho passa decididament molt pitjor a la novel·la que al musical. A la novel·la passa molt més temps a Toló i pateix diversos empresonaments que afecten molt el seu caràcter. Al musical, tots aquests empresonaments queden reduïts a una escena en què està treballant a galeres, al final de la qual el mateix Javert li concedeix la llibertat condicional amb la qual comença la seva nova vida.

Myriel, el bon bisbe de Digne, té un paper molt important a la novel·la. De fet, la novel·la comença amb la seva vida fins que aquesta es creua amb la de Valjean i la marca profundament. Al musical només apareix breument en una escena del pròleg (a la primera versió de 1980 ni tan sols existia el seu personatge).

Quant a Javert, tot i que no hi ha canvis pel que fa al personatge, el fet de no aprofundir en la seva vida passada fa que no es pugui empatitzar gaire amb ell, i que al musical sembli més menyspreat que a la novel·la, relegat al paper d'antagonista que vol atrapar Valjean. El passat de Javert és necessari per entendre la seva manera d'actuar i de pensar. La seva mare era una prostituta gitana, i el seu pare, un lladre. Javert va saber des de petit que era un miserable i va trobar-se molt aviat en un món injust i cruel, i per això mateix va dedicar tota la seva vida a intentar aconseguir un món millor. Aquesta seria en realitat una lloable decisió, si no fos perquè un cop encertat l'objectiu, es va equivocar amb els medis per aconseguir-lo: posar la llei per damunt de tot, encara que no sigui correcta o justa. El fet de no conèixer aquest passat i els motius pels quals Javert és com és, fa que el seu personatge sigui jutjat més injustament al musical.

3.2.3.2 Canvis en els personatges

A continuació no parlarem de reduccions o simplificacions dels personatges, sinó de canvis que s'han fet al musical respecte de la novel·la.

Els Thénardier

La família Thénardier és la qui presenta més diferències. A la novel·la, és una família composta per set membres: Monsieur i Madame Thénardier i els seus cinc fills; Éponine, Gavroche, Azelma, i dos nens més dels quals no en sabem els noms. Al musical només apareix Éponine com a filla seva. El valent Gavroche és al musical un orfe més, i Azelma ni tan sols surt. Pel que fa a Monsieur i Madame Thénardier, són representats al musical com un duet còmic. Tot i que tenen la mateixa falta d'ètica i de moralitat, a la novel·la són dues persones malvades, violentes i repugnants i no són per a res personatges graciosos. Però al musical s'ha pres la llicència de convertir-los en el *comic relief* de l'obra, un recurs molt utilitzat tant en els guions teatrals com en els cinematogràfics, i no resulten tan malvats com en l'obra original.

Els seus finals també són diferents. Mentre que al musical el matrimoni sobreviu, a la novel·la Madame Thénardier mor i Monsieur Thénardier se'n va a Amèrica amb Azelma, on es fa marxant d'esclaus.

Éponine

Éponine és un dels personatges del musical més estimats pel públic, per la seva personalitat agradable i sacrificada, per la seva mala sort en l'amor, per la seva bondat i, evidentment, perquè interpreta una de les cançons més populars i reconegudes, *On My Own*. L'Éponine dels llibres, però, no és ni de lluny tan agradable com ens la presenten al musical.

A la novel·la, es descriu a Éponine com a una noia poc agraciada, egoista, gelosa i malintencionada, que intenta interposar-se tant com pot entre Marius i Cosette. Tot i que també està sincerament enamorada d'ell i l'ajuda en diverses ocasions, no és ni de lluny tan adorable com la del musical, sinó que sembla haver heretat part de la maldat dels seus pares, i de vegades ni tan sols mira pel bé de Marius, sinó que actua des del rancor (com per exemple en el passatge de la barricada, en què, quan Marius es debat entre quedar-se a lluitar o marxar amb Cosette, Éponine mira de convèncer-lo que es quedi, perquè prefereix que mori abans que veure'l amb ella).

Cosette

Així com Éponine té un paper molt més important al musical que a la novel·la, amb Cosette passa el contrari: mentre que és una de les protagonistes del text original de Victor Hugo, al musical el seu paper és molt més secundari, i els seus atributs també es veuen molt minvats.

A la novel·la, ja de ben petita Cosette és amable, dolça, treballadora i eficient. De més gran és una jove plena d'esperança i bondat, amb somnis d'aventures, però també és intel·ligent, culta i encantadora, a més de bonica. El seu personatge representa el bé i la llum en un món fosc de miserables. Al musical, per tal de fer lloc a Éponine, Cosette només és una noieta innocent i submissa que comparteix un parell de cançons amb Marius.

I, com a curiositat, mentre que al musical Cosette és tradicionalment rossa (de fet, fins i tot el pòster promocional del musical mostra la que representa que és la cara de Cosette de petita, de cabells clarament rossos, amb alguna variant de la bandera francesa de fons), a la novel·la és pèl-roja.

Marius

Marius té un paper protagonista tant en la novel·la com al musical, però s'ha de dir que al musical se li fa un rentat de cara i se'l presenta força més gentil, generós i amable del que és a la novel·la, on sovint actua amb egoisme i petulància. Això es veu força amb les escenes que comparteix amb el seu avi (que no apareix al musical) i quan, un cop es troba amb Cosette, fa tot el possible perquè ella i Valjean no es vegin i trencar així la seva relació.

Però el que més rellevància té, potser, és la seva relació amb els estudiants del cafè ABC. Mentre que a la novel·la Marius només coneix aquest grup de revolucionaris (amb qui comparteix les visions antimonàrquiques però xoca sovint pel seu propi pensament bonapartista), al musical ell n'és un membre actiu. Això fa que a l'escena de la barricada, quan Marius es debat entre quedar-se a lluitar o fugir amb Cosette, el públic i el lector tinguin una sensació ben diferent pel que fa al seu personatge. Mentre que a la novel·la és una sorpresa que finalment Marius aparegui a lluitar a la barricada perquè considera que és el més correcte, al musical sembla que estigui considerant seriosament abandonar el vaixell per

la seva enamorada, cosa que seria una traïció molt més gran cap als seus companys. Aquesta és l'única escena en què sembla ser més virtuós a la novel·la que al musical.

3.2.3.3 *Les morts*

Les morts dels personatges també haurien de tenir una menció especial. A la novel·la, totes les morts són úniques i significatives, i tenen un sentit especial dins la història, incloses les de tots els rebels que configuren la barricada. Al musical, la major part de les morts succeeixen a la barricada, i totes són causades per trets.

Altres morts, com les de Fantine o Valjean, també es descriuen de manera diferent. A la novel·la, Fantine mor de xoc quan descobreix que Monsieur Madeleine és en realitat el criminal Jean Valjean, i aquest últim té una mort senzilla, al costat de Cosette. Al musical, Fantine mor a l'hospital degut al seu precari estat de salut; en canvi la mort de Valjean és molt més grandiloqüent, al seu llit de mort se li apareixen fantasmes del passat que van a cercar-lo, Fantine, Éponine i el bisbe Myriel.

3.3 Els temes principals

Tot i els canvis, reduccions i simplificacions que pateix l'obra per tal d'adaptar-la al musical, s'ha de dir que tots els temes principals de la novel·la hi queden igualment molt ben reflectits.

El tema principal és clarament la injustícia social que es vivia a França al segle XIX, molt marcada per la pobresa i la desigualtat, i aquest va ser el principal motiu pel qual la novel·la es va convertir en un símbol de la lluita contra aquesta injustícia. Al musical és també un dels temes principals, especialment al segon acte, amb la insurrecció republicana de París.

També destaca com a tema principal un dels pilars del cristianisme: el penediment i el perdó de Déu, que es reflecteixen en el protagonista de la novel·la, Jean Valjean, que està constantment turmentat pels crims que ha comès en el passat i només busca la redempció. Al musical, tot i que també hi és present, aquest tema passa més a segon lloc, i tot i que es tracta força al pròleg, amb el *Soliloqui de Valjean*, no es torna a mencionar durant el musical (però el seu objectiu de redempció es pot observar en les seves accions posteriors).

Altres subtemes que es tracten a la novel·la són la injustícia en la justícia (condemnes excessives per crims menors), la falta de treball en plena revolució industrial (que veiem reflectit especialment en Fantine), l'amor romàntic (entre Marius i Cosette), l'amor paternal (Fantine amb Cosette i Cosette amb Valjean) i la revolució. Al musical, tots aquests temes apareixen en major o menor mesura, tot i que es potencia molt més el tema de l'amor, ja que és molt atractiu per interpretar en escena, i especialment en cançons.

L'adaptació no es deixa al tinter cap de les grans idees de la novel·la, però ho fa d'una manera personal, i utilitzant els recursos del teatre musical perquè brilli amb el màxim esplendor.

4. PART PRÀCTICA

4.1 Introducció a la versió de la Sala Cabanyes

Es va decidir fer una versió del musical *Els miserables* perquè és un musical molt conegut i es va creure que seria un bon repte poder-lo fer a la Sala Cabanyes. Era el primer cop que es feia un musical d'aquestes dimensions i al principi era bastant incert si es podria arribar a dur a terme, però el resultat final va ser molt satisfactori.

La traducció i adaptació d'aquest musical per ser representat a la Sala Cabanyes es va fer partint de la versió original anglesa. La traducció va ser feta en un període de cinc mesos, i un cop començats els assaigs es van anar canviant alguns elements. El criteri per seleccionar les persones adequades per fer la traducció va ser el següent: el director del musical, Joan Peran, dos músics per assessorar en la traducció de les cançons, Àngel Valverde (director musical) i Genís Mayola (músic i actor), i una persona que dominés la llengua catalana, Diana Pagès (que ja forma part de l'equip habitual de traductors del teatre).

Es va decidir tenir la música en directe, amb una orquestra creada per l'ocasió, composta per 14 músics professionals. Més de 60 persones participaven com a solistes, solistes secundaris, o formaven part dels diferents cors. En total, més de 200 persones de Sala Cabanyes (entre actors-cantants, músics i tècnics) col·laboraven en aquest espectacle.

4.2 Traducció i adaptació de cançons

El musical *Els miserables* és pràcticament tot cantat i gairebé no hi ha fragments interpretats sense música. És per això que, quan se'n fa una traducció, hem de parlar més aviat d'una adaptació a la llengua meta, ja que sovint el text s'ha de distanciar per força del text original per tal que es pugui cantar amb la mateixa melodia.

Per parlar de l'adaptació com a model de traducció primer hem de tenir clars ambdós conceptes: segons el DIEC, traduir és “Escriure o dir en un llenguatge (allò que ha estat escrit o dit en un altre)” i adaptar és “Ajustar o acomodar (una cosa) fent-la apta a un fi, a un nou

ús”, per tant, podríem concloure que l’adaptació com a traducció és “Dir alguna cosa en un llenguatge de manera que quedi apta per un nou ús en una altra llengua”.

L’adaptació es du a terme quan hi ha un canvi de medi en la traducció, com és el cas de novel·les adaptades al cinema o al teatre.

Quan parlem de cançons, és millor utilitzar el concepte de transcreació creativa, que, com el seu nom indica, prové de “traducció” i de “creació”, i significa que no es tradueix literalment, sinó que es recreen conceptes, idees o sentiments. La transcreació s’assegura que el missatge es rebrà de la mateixa manera en la llengua meta i que provocarà les mateixes reaccions que en la llengua original, i implica molta més llibertat que la traducció. El traductor s’ha d’allunyar del text original per aconseguir que, en un context on la cultura i l’idioma són diferents, la reacció del receptor sigui la mateixa. Per tant, implica que abans de començar qualsevol procés de traducció, s’hagi d’analitzar el missatge, la cultura i el país d’arribada, la finalitat, el mitjà de comunicació i el marc temporal.

Quan es tradueixen cançons s’ha de mantenir un delicat equilibri entre forma i contingut. No es pot perdre el sentit del text, però es permeten moltes llicències pel que fa a la gramàtica i al lèxic per tal de conservar el ritme i la rima.

Així doncs, quan fem a continuació la valoració de la traducció del text, no ens fixarem en si les frases es conserven intactes, sinó en si el sentit es conserva en el text meta tot i les limitacions que imposen la rima, els accents tonals i el nombre de síl·labes.

4.3 Anàlisi i comparació de cinc cançons del musical:

4.3.1 Work song

Aquesta és la primera cançó del musical, l’escena 1 del pròleg, així que només existeix en la versió de 1985 en anglès.

La cançó descriu un grup de presos en treballs forçats a galeres. A la primera part de la cançó els presos canten, molt rítmicament i a la vegada que treballen (fent una mica de reminiscència a les cançons dels esclaus als camps de cotó), les seves pèssimes condicions i la poca esperança que tenen sobre un futur millor. A la segona meitat de la cançó se'ns presenta els personatges de Valjean i Javert, quan aquest últim li fa entrega del document que li atorga la llibertat condicional.

La primera meitat de la cançó, que canten tots els presos, té una mètrica molt marcada, amb estrofes de quatre versos, el primer i el tercer són tetrasil·làbics (la major part dels quals repeteixen les mateixes paraules, *look down, look down*) i el segon i el quart són hexasil·làbics de rima consonant. La segona part de la cançó, però, és un diàleg entre Valjean i Javert, mig cantat i mig parlat, i la mètrica és molt més lliure, tot i que també rítmica. A l'última estrofa, per tancar la cançó, es reprèn la mètrica i la melodia de la primera meitat.

Es tracta d'una cançó que plasma el dolor i el cansament, no només físic sinó també mental, d'aquest grup de presos, que estan pagant els seus crims, ja siguin grans o petits, amb sang, suor i llàgrimes. També cal destacar com els versos de Valjean i Javert reflecteixen molt bé des de l'inici la seva personalitat. Javert és autoritari i intransigent, i tracta els presos amb menyspreu i repugnància. Valjean, per la seva banda, se'ns presenta força estoic pel que fa al treball forçat comparat amb la resta de presos, i es veu que no li han desfet la voluntat, ja que es mostra ferm responnent a Javert.

Original en anglès	Traducció al català
Work Song	A galeres
[PRISONERS]	TOTS:
1. Aaah, aah, aaaahhhh	1. Ah-ah, ah-ah...
2. Aaah, aah, aaaahhhh	2. Aaaahhhh...
3. Aaah, aah, aaaahhhh	3. Ah-ah, ah-ah...
4. Aaah, aah, aaaahhhh	4. Aaaahhhh...

5. Look down, look down
6. Don't look 'em in the eye
7. Look down, look down
8. You're here until you die

[PRISONER #1]

9. The sun is strong
10. It's hot as Hell below

[PRISONERS]

11. Look down, look down
12. There's twenty years to go

[PRISONER #2]

13. I've done no wrong
14. Sweet Jesus, hear my prayer

[PRISONERS]

15. Look down, look down
16. Sweet Jesus doesn't care

[PRISONER #3]

17. I know she'll wait
18. I know that she'll be true

[PRISONERS]

19. Look down, look down
20. They've all forgotten you

5. Els ulls avall,
6. A terra has de mirar.
7. Els ulls avall,
8. aquí et moriràs.

PRES 1:

9. El sol ben fort,
10. ens tracta amb maldat.

TOTS:

11. Vint anys, vint anys,
12. són una eternitat.

PRES 2:

13. Pietat, Senyor,
14. no he fet res de dolent.

TOTS:

15. Millor morir,
16. millor que aquest turment.

PRES 3:

17. Senyor, Déu meu,
18. jo sé que em salvaràs.

TOTS:

19. Els ulls avall,
20. tothom ens ha oblidat.

<p>[PRISONER #4]</p> <p>21. When I get free</p> <p>22. you won't see me here for dust</p> <p>[PRISONERS]</p> <p>23. Look down, look down</p> <p>24. Don't look 'em in the eye</p> <p>[PRISONER #5]</p> <p>25. How long, oh Lord</p> <p>26. Before you let me die?</p> <p>[PRISONERS]</p> <p>27. Look down, look down</p> <p>28. You'll always be a slave</p> <p>29. Look down, look down</p> <p>30. You're standing in your grave</p> <p>[JAVERT]</p> <p>31. Now bring me Prisoner 24601</p> <p>32. Your time is up and your parole's begun</p> <p>33. You know what that means</p> <p>[VALJEAN]</p> <p>34. Yes, it means I'm free</p> <p>[JAVERT]</p> <p>35. No!</p> <p>36. It means you get your yellow ticket-of-leave</p> <p>37. You are a thief</p>	<p>PRES 4:</p> <p>21. Vull llibertat</p> <p>22. i no tornar a aquest femer.</p> <p>TOTS:</p> <p>23. Els ulls avall,</p> <p>24. a terra has de mirar.</p> <p>PRES 2:</p> <p>25. Quant temps, Senyor,</p> <p>26. ens queda per pagar?</p> <p>TOTS:</p> <p>27. Els ulls avall,</p> <p>28. esclau sempre seràs.</p> <p>29. Els ulls avall,</p> <p>30. aquí t'enterraran.</p> <p>JAVERT:</p> <p>31. Porteu-me el número 2 3 6 2 3</p> <p>32. En llibertat provisional ja ets.</p> <p>33. Saps que vol dir això?</p> <p>JEAN VALJEAN:</p> <p>34. I tant! Llibertat!</p> <p>JAVERT:</p> <p>35. No!</p> <p>36. És un permís, no t'han donat el perdó,</p> <p>37. tu vas robar.</p>
--	--

<p>[VALJEAN] 38. I stole a loaf of bread</p>	<p>JEAN VALJEAN: 38. Només un tros de pa!</p>
<p>[JAVERT] 39. You robbed a house!</p>	<p>JAVERT: 39. Per què ho vas fer?</p>
<p>[VALJEAN] 40. I broke a window pane 41. My sister's child was close to death 42. And we were starving</p>	<p>JEAN VALJEAN : 40. ...per necessitat. 41. El meu nebot tenia fam, 42. passàvem gana...</p>
<p>[JAVERT] 43. You will starve again 44. Unless you learn the meaning of the law</p>	<p>JAVERT: 43. I més gana passaràs, 44. si vas en contra de la llei.</p>
<p>[VALJEAN] 45. I know the meaning of those nineteen years 46. A slave of the law</p>	<p>JEAN VALJEAN: 45. Vint anys per ella he estat esclau, 46. esclau de la llei.</p>
<p>[JAVERT] 47. Five years for what you did 48. The rest because you tried to run 49. Yes, 24601</p>	<p>JAVERT: 47. Cinc són pel què vas fer, 48. la resta per voler fugir. 49. Sí! 2 3 6 2 3</p>
<p>[VALJEAN] 50. My name is Jean Valjean!</p>	<p>JEAN VALJEAN: 50. Jo sóc en Jean Valjean!</p>
<p>[JAVERT] 51. And I'm Javert 52. Do not forget my name</p>	<p>JAVERT: 51. I jo, Javert, 52. no oblidis el meu nom.</p>

53. Do not forget me, 24601	53. Recordar'l sempre, 2 3 6 2 3
[PRISONERS]	TOTS:
54. Look down, look down	54. Els ulls avall,
55. You'll always be a slave	55. esclau tu moriràs.
56. Look down, look down	56. Els ulls avall,
57. You're standing in your grave	57. aquí t'enterraran.
58. Aaah, aah,	58. Ah-ah, ah-ah....
59. aaaahhhh	59. Ah-ah, ah-ah...

Comentari de traducció

El primer element interessant per comentar és el títol de la cançó. L'original es diu *Work Song*, és a dir, “la cançó del treball”. Això és perquè en aquesta escena els presos estan treballant pels guardes en un vaixell. En canvi, en català s'ha traduït per “A galeres”, que són vaixells que es desplacen principalment gràcies als remes, i la feina dels presoners és remar sense parar. Considero que la traducció és adequada, ja que, en primer lloc, es tracta del títol de la cançó i no torna a aparèixer en cap moment i, en segon lloc, no cal esmentar expressament que estan treballant, ja que l'espectador ho aprecia de manera visual.

El vers 5 és l'inici de la tornada de la cançó. L'original ordena mirar cap avall de manera literal (*look down, look down*), ja que la situació es troba a l'inici de l'obra, i podem observar el vaixell on Jean Valjean és pres. Els estan fent remar i han de mantenir la mirada clavada a terra. En canvi, la traducció ha utilitzat conceptes diferents però es conserva perfectament el mateix sentit (*Els ulls avall*). Ho considero una molt bona opció per tal de mantenir la mètrica de l'original.

El vers 10 de l'original fa una referència religiosa, parla de l'infern (*It's hot as Hell below*) que en català s'ha eliminat completament. Tot i això, es fa referència a la maldat (ens tracta amb maldat). Per tant, encara que es perdi la referència, es pot considerar que es tracta d'una bona traducció perquè el sentit es conserva i transmet el mateix significat.

La traducció dels versos 11 i 12 també és interessant. Al vers 11 tornen a sortir els versos de la tornada mencionats anteriorment, i el 12 explica que els queden vint anys de sentència per poder ser lliures (*Look down, look down / There's twenty years to go*). En català, en comptes de traduir “*look down*” igual que s’havia fet al vers 5 (els ulls avall), s’ha decidit elidir la tornada i fer servir tots dos versos per expressar el vers 12 de la versió original: “Vint anys, vint anys, / són una eternitat”, quan es podria haver respectat l’ordre i conservar l’original (Els ulls avall, / vint anys no acaben mai).

Als versos 13 i 14 s’hi han fet dos desplaçaments de significat girant els versos (de l’original “*I’ve done no wrong / Sweet Jesus, hear my prayer*” al català “Pietat, Senyor, / no he fet res de dolent”). A més, “*Sweet Jesus*” s’ha traduït per “Senyor”, cosa que podria causar confusió, ja que a l’escena hi ha diversos guardes vigilants els presos, i es podria entendre que quan es diu “Senyor” s’està fent referència als guardes i no a Déu, ja que l’ús de la majúscula no té cap efecte en l’oralitat. Es podria haver canviat per “Déu meu” i així no hi hauria confusió i es conservaria la referència religiosa de l’original, per tant, quedaria: “Pietat, Déu meu / no he fet res de dolent”.

A més a més, als versos 15 i 16 es torna a fer referència al “*sweet Jesus*” mencionat anteriorment i es torna a fer l’al·literació constant de la cançó, (*Look down, look down / Sweet Jesus doesn't care*). Tot això es perd a la traducció (Millor morir, / millor que aquest turment), que és completament lliure. S’hauria pogut conservar l’al·literació fent referència al “Déu meu” del vers anterior, per exemple “Els ulls avall / a Déu li és ben igual”, que també mantindria la mètrica.

Totes les referències que s’han perdut al llarg dels versos mencionats anteriorment es recuperen als versos 17 i 18 (Senyor, Déu meu, / jo sé que em salvaràs), però en aquests a l’original no s’està fent cap referència religiosa, sinó que el pres està parlant de la seva estimada, que diu que sabrà esperar-lo fins que acabi el seu càstig (*I know she'll wait / I know that she'll be true*). Per conservar aquest sentit de l’original es podria haver traduït per “Paciència, amor / sé que m’esperaràs”. Tot i això, trobo que està bé que les referències religioses perdudes al llarg de la cançó s’intentin recuperar.

La traducció del vers 20 està molt ben feta. Es conserva el mateix sentit que a l'original tot i que es canvia la persona de l'oració. Es passa de parlar en segona persona del singular (*They've all forgotten you*) a parlar en primera persona del plural (tothom ens ha oblidat). Crec que aquest canvi de persona fa que soni molt més natural i genuí en català.

Al vers 31 es pot observar per primera vegada al llarg de l'obra que el número de pres de Jean Valjean ha canviat; a l'original és 24601 i a la traducció catalana es canvia per 23623. Aquest canvi es fa perquè els mots "quatre" i "zero" en català tenen dues síl·labes i, per tal que entri en la mètrica de la cançó, cal que el seu número de pres estigui format per xifres d'una sola síl·laba, com són el "tres" i el "dos", els números pels quals s'han canviat. Això és comprensible, i trobo que està ben traduït, però hi ha un petit inconvenient: el número 24601 és el número de pres de Valjean a la novel·la. No és rellevant per l'argument del musical, així que no hi fa res, però és una llàstima que es perdi aquesta referència.

La traducció del vers 39 és completament lliure. A l'original, Javert corregeix Jean Valjean dient que va entrar a robar a una casa (*You robbed a house*), ja que Jean Valjean diu que només va robar un tros de pa. En canvi, a la traducció aquesta correcció s'ha eliminat i Javert es limita a preguntar-li per quin motiu va robar el pa (Per què ho vas fer?), cosa que queda una mica pobra en comparació, ja que vint anys semblen un preu massa alt a pagar per un tros de pa. Aquesta traducció podria haver conservat el missatge original, ja que no importen tant les síl·labes perquè es tracta d'un vers més aviat parlat. Es podria haver optat per "Una casa, vas robar!", que recalca que el crim va ser entrar en una casa aliena.

Al vers 45 s'hi pot observar un canvi de mots. A l'original, Valjean diu que sap què volen dir els dinou anys que ha passat a galeres (*I know the meaning of those nineteen years*), en canvi, a la traducció això es canvia i, a part de remarcar que ha estat un esclau de la llei tot aquest temps, menciona vint anys en comptes de dinou (Vint anys per ella he estat esclau). Aquest canvi segurament es dona perquè el número vint té només una síl·laba i en canvi, el dinou en té dues. Es podria haver acurtat la frase i conservar la xifra (Dinou anys he estat esclau), ja que el vers 46 ja indica que s'està fent referència a la llei (esclau de la llei).

La traducció del vers 50 no sona gens natural en català. En aquest vers Jean Valjean està corregint Javert, ja que aquest l'anomena pel seu número de pres i ell exigeix que l'anomeni pel seu nom real (*My name is Jean Valjean*). En català s'ha traduït per "Jo soc en Jean Valjean", expressió que no sona gaire bé en català a no ser que un s'estigui presentant a un desconegut. Es podria haver traduït per "Em dic Jean Valjean" i així potenciar el sentit de la rèplica i el rebuït a ser anomenat pel seu número de pres.

En general, la traducció d'aquesta cançó està ben feta. Es perd una mica la rima (i quan es conserva és assonant en comptes de consonant) i també es perd l'al·literació de "look down" en molts casos, que és un element molt característic de la cançó. Però considero que s'ha fet una molt bona feina de traducció, ja que s'ha sabut plasmar molt bé el significat i la caracterització dels dos personatges principals del musical.

4.3.2 *I Dreamed a Dream*

Aquesta és la cançó principal de Fantine, de l'escena 4 de l'acte primer. Fantine, tot i sortir només a l'inici del musical, és un dels personatges principals de l'obra, i representa la misèria i el sacrifici. A diferència d'altres personatges, Fantine no va néixer "miserable", sinó que es va trobar en una situació difícil després de perdre el seu marit, i des d'aquell punt tot va anar de capa caiguda.

En aquesta cançó, Fantine recorda un temps en què ella era feliç i creia que tenia la vida arreglada, i en cap cas no esperava caure en el pou de desolació en el qual es troba, sense feina, sense família i sense esperança. Es tracta d'una cançó de desconsol que canta pràcticament entre sanglots, perquè tot i que les coses de què parla són agradables, formen part del passat i sap que no tornaran.

Pel que fa a la mètrica, la cançó comença amb una entrada de vuit versos lliures, i a partir del vers 9 consta d'estrofes de 4 versos octosil·làbics i de rima consonant (excepte en un parell de casos) en forma ABAB, sent així una de les poques cançons de mètrica regular de l'obra.

Original en anglès	Traducció al català
<p>I dreamed a dream</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. There was a time when men were kind 2. When their voices were soft 3. And their words inviting 4. There was a time when love was blind 5. And the world was a song 6. And the song was exciting 7. There was a time 8. Then it all went wrong 9. I dreamed a dream in time gone by 10. When hope was high and life worth living 11. I dreamed that love would never die 12. I dreamed that God would be forgiving 13. Then I was young and unafraid 14. And dreams were made and used and wasted 15. There was no ransom to be paid 16. No song unsung, no wine untasted 17. But the tigers come at night 18. With their voices soft as thunder 19. As they tear your hope apart 20. As they turn your dream to shame 	<p>Somiava una vida per mi</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Va haver-hi un temps que els homes eren bons 2. que eren savis i forts, 3. amb les veus amables. 4. Va haver-hi un temps on l'amor era amor, 5. una vella cançó, 6. una dolça harmonia. 7. Va haver-hi un temps 8. però tot se'n va anar. 9. Somiava que jo era feliç, 10. en el desig d'una altra vida, 11. amb un amor que mai morís 12. i Déu a mi em perdonaria, 13. era una nena sense por, 14. tenia tot el que volia. 15. Cantava sempre una cançó, 16. tenia somnis i els vivia. 17. Però les feres de la nit 18. vénen destruint els somnis, 19. l'esperança han devorat 20. i somniar esdevé un malson.

21. He slept a summer by my side	21. Però aquell estiu de fa tant temps,
22. He filled my days with endless wonder	22. volia viure amb ell la vida.
23. He took my childhood in his stride	23. En els seus braços vaig volar,
24. But he was gone when autumn came	24. però la tardor se'l va emportar.
25. And still I dream he'll come to me	25. I encara crec que tornarà
26. That we will live the years together	26. per compartir tota la vida.
27. But there are dreams that cannot be	27. Millor seria no somiar,
28. And there are storms we cannot weather	28. és un camí sense sortida.
29. I had a dream my life would be	29. He somiat que era feliç,
30. So different from this hell I'm living	30. lluny de l'infern que em toca viure.
31. So different now from what it seemed	31. I ara que ja he despertat
32. Now life has killed the dream I dreamed	32. la vida em pren el que he somniat.

Comentari de la traducció

El primer element interessant de comentar és el títol. L'original *I Dreamed a Dream*, que sona molt bé en anglès, crea una cacofonia terrible en català si es tradueix literalment (Somniava un somni). Per tant, és molt millor optar per una traducció que mantingui el significat però canviï una de les dues paraules principals. “Tenia un somni” seria una opció vàlida, però en aquest cas s’ha optat per una versió més explicativa del text, “Somniava una vida per mi” que és una bona descripció del contingut complet de la cançó.

Trobem un problema de traducció al segon vers. L'original parla d’homes de veus suaus i paraules amables (*when their voices were soft / and their words inviting*), en canvi, a la traducció (que eren savis i forts / amb les veus amables) s’hi afegixen uns adjectius (savis i forts) que, a part de no tenir res a veure amb la manera de parlar, expressen gairebé un sentit contrari (*soft* vs. *fort*). Es podria optar per una alternativa que conservi aquest sentit de gentilesa, per exemple “de paraules gentils / amb veus amables”.

Als versos 4, 5 i 6, tot i que el contingut està força ben traduït, ja que es conserva el sentit de l'original (de l'anglès “*There was a time when love was blind / And the world was a song / And the song was exciting*” al català “Va haver-hi un temps on l'amor era amor, / una vella cançó / una dolça harmonia”), el problema és que es perd tota la rima amb l'estrofa anterior. En anglès les dues estrofes rimen amb la forma ABC ABC. En català, tot i que el ritme és clavat, la rima és completament lliure. De tota manera, això pot resultar acceptable perquè es tracta només de l'entrada de la cançó, el text és gairebé més parlat que cantat i la mètrica és de tota manera molt irregular en aquests primers versos.

Trobem una bona traducció al vers 8, que descriu el moment d'inflexió on a Fantine li va començar a anar malament la vida. L'original ho diu directament, de cop tot va anar malament (*then it all went wrong*). En català, en canvi, s'expressa més subtilment, es diu que va desaparèixer (però tot se'n va anar). És una bona traducció, ja que es transmet, tant en català com en anglès, la desaparició dels bons aspectes de la vida de Fantine de cop i volta i l'inici de la decadència de la seva vida.

Els versos 9 i 10, en canvi, no reflecteixen la mateixa idea a l'original que a la traducció. A l'original s'està dient que somia en la seva antiga vida, quan tot era fàcil i esperançador per ella (*I dreamed a dream in time gone by / When hope was high and life worth living*), en canvi a la traducció no se'n fa cap referència, es parla d'una vida diferent que no és la seva (Somiava que jo era feliç / en el desig d'una altra vida). No és una bona traducció, ja que s'està ometent una part d'informació que és molt important, Fantine abans d'entrar a treballar a la fàbrica tenia una bona vida i un futur esperançador. Es podria proposar “Somiava que seria feliç / vivint la vida que tenia”, on es fa referència a un passat que va existir.

Al paràgraf següent, als versos 15 i 16 hi veiem un desplaçament i una omissió. La versió en anglès diu: “*There was no ransom to be paid / no song unsung, no wine untasted*”. En català, mentre que el vers 16 s'ha desplaçat al 15 (cantava sempre una cançó), el significat el vers 15 s'ha omès per complet, cosa que no és encertada perquè precisament fa referència al “*ransom*”, que és el principal motiu de la infelicitat de Fantine, que ha de pagar molts diners als Thénardier perquè aquests cuidin de la seva filla Cosette. Es podria fer referència a aquest

fet, tot conservant la mètrica, per exemple, “I l’extorsió no existia”, per tant, quedaria: “Cantava sempre una cançó / i l’extorsió no existia”.

Al vers 27 s’hi observa un canvi de sentit de l’oració. El que vol dir el vers original és que no es pot tenir tot, de vegades un no té tot el que desitja (*But there are dreams that cannot be*). En canvi, en català s’ha canviat aquest sentit i Fantine expressa que és millor tocar de peus a terra, ser realista amb la vida (millor seria no somiar). Això ocorre perquè a la cançó original s’explica la vida anterior de Fantine i aquest vers és una referència clara a tot el que va perdre quan el seu amor va marxar. En canvi, com que en català no s’explicita tant la vida anterior de Fantine i sembla que tot siguin més aviat fantasies d’ella, s’ha canviat el significat. Tenint en compte el conjunt de la cançó, és una bona opció.

Al vers 28 hi trobem un canvi de sentit que conserva el significat general. Ambdós textos parlen sobre les dificultats de sobreviure en aquestes condicions, però l’original ho fa utilitzant la imatge del temps (*and there are storms we cannot weather*) que fa referència a l’estrofa anterior, on diu que la tardor se’l va endur, i la traducció utilitza la imatge d’un cul de sac (és un camí sense sortida). És una bona traducció perquè en totes dues versions es fa servir una metàfora per fer referència a la dificultat, tot mantenint la mètrica, ja que una traducció més literal no cabria en un sol vers.

Al vers 31 s’omet una informació important de la cançó però se n’afegeix una altra que també és rellevant. L’original expressa que la seva vida actual és completament diferent de la que ella esperava, no pot viure la vida idíl·lica que s’havia imaginat (*so different now from what it seemed*). En canvi, en català explica que Fantine obre els ulls i veu la vida que li ha tocat viure, la seva realitat, i s’adona que la seva vida mai no serà com volia (*i ara que ja he despertat*). Ho considero una traducció ben trobada, ja que igualment expressa que la vida de Fantine és completament diferent de la que ella esperava, tot i que segueix donant aquesta sensació de fantasia en comptes d’una realitat passada.

En general, es pot considerar una bona traducció, tot i que hi ha un parell d'elements que són millorables. El primer és purament formal: la rima, que en l'original és força constant, de vegades es perd en la versió catalana (versos del 17 al 24). El segon és un tema de contingut molt més subtil. Per com la cançó ha estat traduïda, pot donar la sensació que Fantine sempre ha estat miserable i que els seus somnis eren només això, fantasies, mentre que en anglès queda molt més palès que el motiu d'aquests somnis és que en el passat la vida de Fantine era més esperançadora.

4.3.3 On My Own

Aquesta cançó és una de les més populars del musical, no només pel contingut i la melodia, sinó perquè és la cançó principal d'Éponine, un dels personatges preferits del públic. Es troba a l'escena 24 del segon acte.

Al musical, a diferència de la novel·la, Éponine se'ns presenta com un personatge bondadós, amable i somiatruïtes, mancant de qualsevol traç de maldat que sí que té a la l'obra de Victor Hugo. Aquí Éponine és una de les principals heroïnes i té fins i tot més protagonisme que Cosette. Es tracta d'un personatge ple de somnis que no es compliran, d'una bona persona que s'ha criat amb els vils Thénardier, que ha viscut sempre en la pobresa i que no en sortirà mai i que està profundament enamorada d'algú que sap que no li correspondrà. I tot i així, es manté ferma en la seva bondat i els seus ideals, i quan ha de triar entre el que més li convé i el que considera correcte, sempre acaba sortint perjudicada.

Aquesta cançó reflecteix molt bé la seva naturalesa somiadora i com lidia amb la certesa de no poder tenir allò que anhela: sap que Marius, el seu enamorat, mai no l'estimarà, així que quan es fa de nit s'imagina un món en què estan junts, tot i que sap que és impossible.

La mètrica de la cançó és complicada. Els dotze primers versos són una entrada a la cançó que tenen un ritme i una melodia diferent de la resta de la cançó, on es van alternant estrofes de 3 o 4 versos i versos de 3, 4 o 6 síl·labes, amb accents tonals molt marcats. La rima, en canvi, és assonant i de vegades inexistent. Així doncs, a l'hora de traduir-la, s'ha de tenir més en compte el ritme que la rima.

Original en anglès	Traducció al català
<p>On My Own</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. And now I'm all alone again 2. Nowhere to go, no one to turn to 3. Without a home, without a friend 4. Without a face to say hello to 5. And now the night is near 6. Now I can make believe he's here 7. Sometimes I walk alone at night 8. When everybody else is sleeping 9. I think of him and then I'm happy 10. With the company I'm keeping 11. The city goes to bed 12. And I can live inside my head 13. On my own 14. Pretending he's beside me 15. All alone 16. I walk with him 'til morning 17. Without him, I feel his arms around me 18. And when I lose my way, 19. I close my eyes and he has found me 20. In the rain 21. The pavement shines like silver 22. All the lights 23. are misty in the river 	<p>Sola jo</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ja ve la nit, no sé on anar, 2. i altra vegada em sento sola. 3. No tinc un sostre ni un amic, 4. ningú que vingui a dir-me hola. 5. Tothom se'n va a dormir. 6. Vull creure que ell és sempre amb mi. 7. Camino sola pels carrers, 8. només la lluna m'acompanya. 9. I sóc feliç pensant en ell, 10. de veritat, l'enyoro encara! 11. Descansa la ciutat 12. i jo començo a somiar. 13. Sola jo, 14. quan va morint el dia, 15. jugo a fer 16. veritat el que és mentida. 17. Les estrelles m'apropen sa mirada 18. i el vent els seus petons, 19. i un raig de lluna el seu somriure. 20. Núvol gris, 21. no amaguis la bellesa, 22. el meu cor 23. d'això en fa una disfressa.

24. In the darkness,	24. I la lluna
25. the trees are full of starlight	25. atenta somriuria
26. And all I see is him and me	26. i sota els seus llençols
27. forever and forever	27. jo els seus llavis besaria.
28. And I know	28. Però jo sé
29. it's only in my mind	29. que és una il·lusió,
30. That I'm talking to myself	30. és un somni que he inventat,
31. and not to him	31. una obsessió.
32. And although	32. I ja sé
33. I know that he is blind	33. que mai m'estimarà,
34. Still I say there's a way for us	34. tot i així vull seguir somiant
35. I love him	35. L'estimo,
36. But when the night is over	36. però la claror del dia,
37. He is gone	37. s'endurà
38. The river's just a river	38. la meva bogeria.
39. Without him	39. M'adono
40. the world around me changes	40. que el món sense ell canvia,
41. The trees are bare and everywhere	41. i enmig d'aquest carrer
42. the streets are full of strangers	42. tan ple de gent em sento sola.
43. I love him	43. L'estimo,
44. But every day I'm learning	44. però sé que cada dia
45. All my life	45. sóc aquí
46. I've only been pretending	46. per viure una mentida.
47. Without me,	47. Si marxo
48. his world will go on turning	48. per ell res canviaria,

49. The world is full of happiness	49. ni el món ni la felicitat
50. that I have never known	50. que mai coneixeré.
51. I love him	51. L'estimo,
52. I love him	52. l'estimo,
53. I love him	53. l'estimo,
54. But only on my own	54. l'estimo en el meu món.

Comentari de la traducció

El primer que hem de comentar d'aquesta traducció és el títol, “*On My Own*”, que s’ha traduït per “Sola jo”. Sense context, aquesta expressió sona estranya en català. Normalment, es faria servir “jo sola”, però no funcionaria dins de la cançó, ja que tot i que també té tres síl·labes com en anglès, l’accent tonal recau en la tercera síl·laba. Per tant s’ha optat per invertir l’expressió en comptes de buscar-ne una altra perquè, una vegada posada en context (Sola jo / (...) jugo a fer / veritat el que és mentida), el mot “jo” funciona com a subjecte de l’oració i deixa de sonar fora de lloc. La solució resulta, per tant, encertada encara que no funcioni del tot bé com a títol. Però en els musicals els títols de les cançons no s’expliciten oralment, així que no crea cap problema.

A l’últim vers de la primera estrofa hi trobem l’expressió “*make believe*” que comporta una dificultat de traducció. Aquesta expressió vol dir “fer veure” però en aquesta versió s’ha traduït de manera més literal: “vull creure”. Tot i que el significat no s’allunya tant de l’original, no és exactament el que s’està expressant en anglès. Mentre que en el text original Éponine està admetent que està vivint una fantasia (*Now I can make believe he’s here*), en català s’expressa com un desig (Vull creure que ell és sempre amb mi). Aquesta traducció no és del tot encertada, especialment perquè tota la cançó hauria de reflectir el món de fantasia que Éponine ha creat, ja que enyora a Marius. S’hauria pogut optar per una traducció que funcionés a la cançó i conservés el significat, per exemple “Ja puc fer veure que és amb mi”.

Al vers 10 hi trobem una traducció força lliure que s'allunya del que diu l'original. En anglès, els versos 9 i 10 formen una sola oració que, de nou, descriu la fantasia d'Éponine (*I think of him and then I'm happy / with the company I'm keeping*), mentre que en català s'introdueix com una oració separada de la del vers 9 (i soc feliç pensant en ell / de veritat, l'enyoro encara). No es pot considerar una bona traducció, no perquè no se segueixi la mateixa estructura gramatical, sinó perquè el fet d'enyorar-lo no casa amb el conjunt de la cançó: si està imaginant que Marius és amb ella, no té sentit que digui que l'enyora, perquè està vivint la fantasia en aquell moment. Es podria traduir per una expressió que conservés el sentit de l'original (en té prou amb la seva companyia), per exemple, “ja no em falta res més ara”, que també compleix amb el nombre de síl·labes requerit i els accents tonals.

Al vers 14 s'observa un desplaçament d'un vers, el significat del qual es troba al vers 16 de la versió original. S'està explicitant que Éponine només pot imaginar que és amb Marius durant la nit. Es pot considerar una molt bona traducció, ja que s'expressa el mateix significat utilitzant conceptes oposats. L'original parla de la futura arribada del matí (*I walk with him 'til morning*) mentre que a la traducció s'ha utilitzat la imatge del final del dia per expressar el mateix (quan va morint el dia). En ambdós casos queda molt clar que es tracta de la nit.

Als versos 15 i 16 també s'hi observa un desplaçament: reflecteixen el que es diu al vers 14 de l'original. Éponine s'està imaginant que és amb Marius, però ella sap perfectament que no és veritat, que és ella qui ho fa veure. Tot i que s'ha decidit dividir aquest concepte en dos versos, la solució que s'ha trobat és bastant adequada. Tot i així, l'original expressa més clarament que es tracta de la imaginació d'Éponine (*Pretending he's beside me*) i en canvi la traducció ho plasma com si fos una acció voluntària (Jugo a fer / veritat el que és mentida).

A la cinquena estrofa trobem amb una traducció lliure. L'original està fent una descripció dels voltants on es troba Éponine (*In the rain / The pavement shines like silver / All the lights / are misty in the river*), i en canvi a la traducció s'ha optat per explicar els seus sentiments (Núvol gris, / no amaguis la bellesa, / el meu cor / d'això en fa una disfressa). És una opció viable perquè la descripció de l'espai al musical no és tan important, ja que tenint el suport

visual, els espectadors es poden fer una idea del que l'envolta i així es pot explicitar més com se sent Éponine i com gestiona els seus sentiments.

Als versos 26 i 27 s'ha fet una traducció massa explícita. Es vol expressar, com a l'original, una imatge en què tot dos s'estimen i viuen junts, però la traducció té un caràcter massa sexual. El que vol transmetre l'original (*And all I see is him and me / forever and forever*) és la idealització que té Éponine de la seva relació amb Marius, que creu que és perfecte i que el seu amor durarà per sempre. En canvi, la versió catalana transmet un missatge que es pot interpretar de manera més sexual, ja que es fa una referència literal a una escena molt més íntima (i sota els seus llençols / jo els seus llavis besaria). No és una bona traducció, ja que la cançó tracta sobre els sentiments i la idealització de l'amor d'Éponine, i reflectir-hi conceptes que es poden lligar amb la sexualitat no segueix aquesta fantasia innocent i purament sentimental que retrata la versió original.

Al vers 36 es dona un cas similar al del vers 14, s'expressa el mateix significat, però s'han utilitzat mots contraris. En aquest cas es fa referència al final de la nit, i en l'original s'ha explicitat com a tal (*but when the night is over*), en canvi, en català s'ha explicat fent referència al dia que comença a aparèixer (però la claror del dia). Es tracta d'una bona solució per mantenir el ritme de la cançó, ja que es conserven el sentit i la imatge de l'original.

Al vers 42 també es diu el mateix utilitzant conceptes diferents. En aquesta estrofa es vol expressar la solitud que sent Éponine tot i estar envoltada de gent. En anglès es fa explicitant que no coneix ningú, que són tots estranys per a ella (*The streets are full of strangers*), en canvi, en català es fa expressant que al carrer hi ha gent però que tot i així no se sent acompanyada (tan ple de gent em sento sola). És un bon recurs, ja que s'entén perfectament el sentit que es vol transmetre amb aquest vers.

Al vers 48 hi trobem una expressió idiomàtica (*his world will go on turning*) que no existeix en català. Per tant, s'ha de buscar o bé un equivalent o bé un altre tipus de solució. En aquest cas s'ha optat per fer una explicació del significat de l'expressió, de manera que es perd la hipèrbole però es conserva el mateix sentit ("per ell res canviaria"). Aquest vers explicita que

la vida de Marius seria la mateixa sense l'existència d'Éponine, i s'expressa molt clarament en la traducció tot i perdre una bonica figura retòrica.

L'últim vers de la cançó és bastant complicat de traduir. En anglès diu “*But only on my own*”. La dificultat es troba en dir en català el sentiment que expressa l’“*on my own*” de l'original, Éponine estima sincerament Marius però aquest amor és unidireccional, no és recíproc i l'ha d'amagar. En català han optat per reflectir aquesta imatge en el seu món interior i s'ha traduït per “l'estimo en el meu món”. Considero que no és la millor traducció perquè es tracta d'una construcció estranya amb el verb “estimar”, i no recalca el fet que no es poden estimar en el món real (que és del que tracta tota la cançó). S'hauria pogut optar per afegir un adverbi que aclarís el fet que només el pot estimar en aquells moments determinats en què es troba en el seu món de fantasia. Jo proposo “només en el meu món”. A més, es pot eliminar el verb “estimar”, ja que es repeteix tres vegades en els versos 51, 52 i 53.

En general, es pot concloure que la cançó està ben traduïda perquè els elements més importants (ritme, rima i el sentit general) es conserven. Tot i així, com hem vist, hi ha parts específiques que podrien millorar-se per acostar-se més al text original. Com a crítica, però, sí que s'ha de dir que a l'original es remarca que Éponine s'ho està imaginant tot, que és una fantasia impossible, mentre que en català es presenta més aviat com un somni que podria esdevenir real en el futur.

4.3.4 *One Day More*

Aquesta és probablement la cançó més llarga i complicada d'*Els miserables*. Es troba a l'escena 25 del primer acte. Un dels principals motius d'aquesta complexitat és que en aquesta cançó canten tots els personatges, i a diferència del que passaria en qualsevol altre musical quan tots els personatges canten alhora, no canten tots el mateix, sinó que cadascú narra el que implica per a ell aquesta revolució. I, per si no fos prou, cadascú ho fa amb una mètrica i una melodia pròpia que, tot sovint, s'entrellaça amb les altres o es canta a la vegada.

En aquesta cançó, doncs, s’hi han de reflectir tants temes com personatges hi ha: per Valjean és preocupació, per Màrius indecisió, per Cosette tristesa, per Éponine resignació, per Enjolràs idealisme, per Javert desdeny, pels Thénardier oportunisme i pel poble, esperança.

Aquesta cançó reflecteix els preparatius del dia abans de la revolució i mentre que sembla que el tema principal de la cançó és la barricada, es tracta en realitat de vuit cançons diferents enllaçades en una sola on el fil conductor és el temps, ja que està passant tot a la vegada. Anem a veure com s’ha fet la traducció.

Original en anglès	Traducció al català
<p>One day more</p> <p>[VALJEAN]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. One day more 2. Another day, another destiny 3. This never ending road to Calvary 4. These men who seem to know my crime 5. Will surely come a second time 6. One day more <p>[MARIUS]</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. I did not live until today 8. How can I live when we are parted? <p>[VALJEAN]</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. One day more <p>[MARIUS & COSETTE]</p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Tomorrow you'll be worlds away 11. And yet with you, my world has started 	<p>Surt el sol</p> <p>VALJEAN</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Surt el sol, 2. un altre dia pel mateix camí, 3. vivint la vida que ens han fet patir. 4. Ningú t’explica què has de fer. 5. Tothom intenta ser el primer. 6. Surt el sol. <p>MÀRIUS:</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Mai no he sabut què era l’amor. 8. Com el viuré si no m’ajudes? <p>VALJEAN:</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. Surt el sol. <p>MÀRIUS i COSETTE:</p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Demà seràs molt lluny d’aquí. 11. Compartirem vides perdudes.

<p>[EPONINE]</p> <p>12. One more day all on my own</p>	<p>ÉPONINE:</p> <p>12. Un cop més te n'has d'anar.</p>
<p>[MARIUS & COSETTE]</p> <p>13. Will we ever meet again?</p>	<p>MÀRIUS i COSETTE:</p> <p>13. Quan podrem tornar a estar junts?</p>
<p>[EPONINE]</p> <p>14. One more day with him not caring</p>	<p>ÉPONINE:</p> <p>14. Un cop més ningú m'espera.</p>
<p>[MARIUS & COSETTE]</p> <p>15. I was born to be with you</p>	<p>MÀRIUS i COSETTE:</p> <p>15. He nascut per viure amb tu.</p>
<p>[EPONINE]</p> <p>16. What a life I might have known</p>	<p>ÉPONINE:</p> <p>16. Mai sabré què hagués passat.</p>
<p>[MARIUS & COSETTE]</p> <p>17. And I swear I will be true!</p>	<p>MÀRIUS i COSETTE:</p> <p>17. Tu seràs la meva llum.</p>
<p>[EPONINE]</p> <p>18. But he never saw me there</p>	<p>ÉPONINE:</p> <p>18. Només sé estimar-te a tu.</p>
<p>[ENJOLRAS]</p> <p>19. One more day before the storm</p>	<p>ENJOLRÀS:</p> <p>19. Un nou dia hem de lluitar.</p>
<p>[MARIUS]</p> <p>20. Do I follow where she goes?</p>	<p>MÀRIUS:</p> <p>20. Puc seguir-la i escapar.</p>
<p>[ENJOLRAS]</p> <p>21. At the barricades of Freedom</p>	<p>ENJOLRÀS:</p> <p>21. La revolta continua.</p>

<p>[MARIUS] 22. Shall I join my brothers there?</p> <p>[ENJOLRAS] 23. When our ranks begin to form</p> <p>[MARIUS] 24. Do I stay or do I dare?</p> <p>[ENJOLRAS] 25. Will you take your place with me?</p> <p>[ALL] 26. The time is now 27. The place is here</p> <p>[VALJEAN] 28. One day more!</p> <p>[JAVERT] 29. One more day till revolution 30. We will nip it in the bud 31. We'll be ready for these schoolboys 32. They will wet themselves with blood!</p> <p>[VALJEAN] 33. One day more!</p>	<p>MÀRIUS: 22. O lluitar amb els meus companys.</p> <p>ENJOLRÀS: 23. Defensant la llibertat,</p> <p>MÀRIUS: 24. No sé què és més important.</p> <p>ENJOLRÀS: 25. sentiran el nostre clam?</p> <p>TOTHOM: 26. El temps, avui. 27. El lloc, aquí</p> <p>VALJEAN: 28. Surt el sol.</p> <p>JAVERT: 29. Un cop més el poble brama, 30. un cop més s'estan queixant. 31. Pagaran els crits de ràbia 32. amb la seva pròpia sang.</p> <p>VALJEAN: 33. Surt el sol.</p>
---	---

[M. & MME. THENARDIER]

34. Watch them run amuck
35. Catch'm as they fall
36. Never know your luck
37. When there's a free for all
38. Here a little dip
39. There a little touch
40. Most of them are goners
41. So they won't miss much!

[STUDENTS]

42. One day to a new beginning
43. Raise the flag of freedom high!
44. Every man will be a king
45. Every man will be a king
46. There's a new world for the winning
47. There's a new world to be won
48. Do you hear the people sing?

[MARIUS]

49. My place is here
50. I fight with you!

[VALJEAN]

51. One day more!

[MARIUS & COSETTE]

52. I did not live until today
53. How can I live when we are parted
54. Tomorrow you'll be worlds away

MME. i M. THENARDIER:

34. Tots fotent el camp.
35. Què els està passant?
36. Què collons pretenen
37. amb la llibertat!
38. Sempre estan cantant,
39. són uns morts de fam,
40. parlen d'ideals,
41. en lloc de fer el que cal.

TOTHOM:

42. Quan demà no sigui un somni,
43. Quan puguem cridar ben fort
44. sense por del que vindrà
45. sense por del que vindrà.
46. Quan tinguem allò que és nostre,
47. La bandera i la veritat
48. Tot el poble cantarà.

MÀRIUS:

49. Tots junts lluitant
50. pel nou demà

VALJEAN:

51. Surt el sol.

MÀRIUS i COSETTE:

52. Avui desperta un dia gris
53. Com el viuré si no m'ajudes.
54. Demà seràs molt lluny d'aquí!

<p>55. And yet with you my world has started</p>	<p>55. Compartirem vides perdudes.</p>
<p>[EPONINE]</p>	<p>ÉPONINE:</p>
<p>56. One more day all on my own</p>	<p>56. Un cop més te n'has d'anar.</p>
<p>[JAVERT]</p>	<p>JAVERT:</p>
<p>57. I will join these people's heroes</p>	<p>57. Puc unir-me a aquesta xusma,</p>
<p>58. I will follow where they go</p>	<p>58. puc seguir-los cap a on van,</p>
<p>59. I will know their little secrets</p>	<p>59. per saber per on es mouen,</p>
<p>60. I will know the things they know</p>	<p>60. per saber què estan buscant.</p>
<p>[VALJEAN]</p>	<p>VALJEAN:</p>
<p>61. One day more!</p>	<p>61. Surt el sol</p>
<p>[M. & MME. THENARDIER]</p>	<p>MME. i M. THÉNARDIER:</p>
<p>62. Watch 'em run amuck</p>	<p>62. Tots fotent el camp.</p>
<p>63. Catch 'em as they fall</p>	<p>63. Què els està passant?</p>
<p>64. Never know your luck</p>	<p>64. Què collons pretenen</p>
<p>65. When there's a free-for-all</p>	<p>65. amb la llibertat?</p>
<p>[JAVERT]</p>	<p>JAVERT:</p>
<p>66. We'll be ready for these schoolboys</p>	<p>66. Pagaran els crits de ràbia.</p>
<p>[VALJEAN]</p>	<p>VALJEAN:</p>
<p>67. Tomorrow we'll be far away</p>	<p>67. Demà serem molt lluny d'aquí...</p>
<p>68. Tomorrow is the judgement day</p>	<p>68. Demà farem canviar el destí.</p>
<p>[ALL]</p>	<p>TOTS:</p>
<p>69. Tomorrow we'll discover</p>	<p>69. Demà descobrirem</p>
<p>70. What our God in Heaven has in store!</p>	<p>70. el premi que tots junts hem de gaudir.</p>

71. One more dawn	71. Surt el sol
72. One more day	72. més a prop.
73. One day more!	73. Surt el sol

Comentari de la traducció

Comencem parlant, de nou, del títol de la cançó: S’ha traduït “*One Day More*” per “Surt el sol”. El principal motiu d’aquesta traducció és que s’han de mantenir les tres síl·labes, i és molt important perquè es repeteix diverses vegades al llarg de la cançó. Pel que fa al concepte, ve a ser al mateix, ja que la sortida del sol implica l’inici d’un nou dia. L’únic problema és que al text original s’estan fent els preparatius de la revolta el dia abans (un dia més fins la revolta) mentre que la traducció al català implica que tot està passant a trenc d’alba del mateix dia. Tot i així, el text funciona, el concepte és el mateix, i, a més a més, en català s’aporta aquest sentit d’esperança que té el fet que surti el sol, que és un dels temes principals de la cançó. Així doncs, és una bona traducció encara que impliqui un petit canvi de significat.

A continuació trobem al vers 3 una referència bíblica (*This never ending road to Calvary*) que es perd en la traducció (vivint la vida que ens han fet patir). Tot i que el sentit es manté, perquè es parla de patiment, s’ha decidit ometre completament la referència al Calvari, cosa que no és del tot encertada perquè la religió és un dels temes principals d’*Els miserables*. S’hauria pogut mantenir la referència perfectament (en el Calvari que ens han fet patir) sense haver de sacrificar la mètrica, per la qual cosa podem afirmar que hi ha un error de traducció.

Als versos 4 i 5 s’ha fet una traducció completament lliure. Mentre que a la versió original Valjean explica que els policies l’han reconegut i que no el deixaran mai en pau (*These men who seem to know my crime / will surely come a second time*), a la versió en català fa simplement una reflexió sobre la naturalesa humana (Ningú t’explica què has de fer / tothom intenta ser el primer) que, tot i que queda bé amb el to general de la cançó, perd un concepte que és molt rellevant per a la història: la realització de Valjean que encara que fugi incomputables vegades sempre l’acabaran enxampant. Seria preferible conservar aquest significat encara que fos canviant completament l’oració, per exemple “Ja m’han tornat a trobar aquí, ja no em serveix de res fugir”.

Més endavant, als versos 12 i 14, comença a cantar Éponine fent referència a la seva cançó anterior “*On My Own*” a més de mencionar el títol d’aquesta cançó (*One more day all on my own / One more day with him not caring*). Lamentablement, en català, aquest vers s’ha canviat (Un cop més te n’has d’anar / un cop més ningú m’espera), i tot i que es fa un esforç per conservar l’al·literació al principi dels versos i per mantenir el concepte de solitud, és una pena que aquestes referències es perdin, ja que és evident que no hi són per casualitat. A més a més, això que Marius se n’hagi d’anar “un cop més” no té sentit, perquè ni és segur que marxi (al final no ho fa) ni ha marxat mai abans, per la qual cosa es pot considerar una mala traducció, tot i el manteniment de la mètrica i la figura retòrica. El que es podria fer és un desplaçament de significats, i així es podria conservar tot: “Surt el sol i ell no és amb mi / surt el sol i em quedo sola”. En aquesta traducció no podem fer una referència directa al títol de la cançó anterior d’Éponine (recordem que “sola jo” no funciona gaire bé sense context), però, per un accident fortuït, estem fent referència a tot el contingut de *Sola jo* gràcies al títol d’aquesta cançó: quan la nit s’acaba, Éponine deixa de viure en el seu món de fantasia en el qual Marius és amb ella, així que quan “surt el sol” ella torna al món real on està sola. Així doncs, la traducció que es va fer a la Sala Cabanyes és un desaprofïtament d’una solució a un problema de traducció pràcticament caiguda del cel.

El vers 24 és el més representatiu del personatge de Marius que, com hem comentat, en aquesta cançó es debat sobre què hauria de fer, si quedar-se a la barricada i unir-se a la revolució, o si seguir Cosette allà on vagi. En la versió original, aquest dubte es presenta amb totes dues opcions (*Do I stay or do I dare?*), mentre que a la traducció al català s’ha optat per representar-lo més directament (No sé què és més important). És una bona solució, ja que tot i que l’expressió que es fa servir en cada cas és diferent, el concepte és exactament el mateix. En tots dos casos, es podria dir que aquest vers resumeix en només una línia els sentiments de Marius en aquesta escena.

I tenim un cas molt semblant al vers 25 que, en la versió original, també resumeix molt bé la posició d’Enjolràs (*Will you take your place with me?*). Ell és qui està organitzant la barricada, i està animant tothom a participar-hi i a lluitar per la llibertat. Lamentablement, en la traducció en català (*Sentiran el nostre clam?*), tot i que sí que es veu la seva posició com a

organitzador de la revolta, en aquesta frase en què està animant a la gent a unir-se (que és especialment important de cara a la indecisió de Marius, ja que en part és ell qui el convenç de quedar-se), no queda tan ben reflectida. Una traducció més literal (e.g. lluitareu aquí amb mi?) ajudaria més l'espectador a entendre aquest punt de pressió que Enjolràs està exercint sobre Marius i la resta de ciutadans.

Al vers 30 hi trobem un problema de traducció, ja que hi apareix una expressió idiomàtica en un sentit figurat que no es pot traduir literalment en català (*we will nip it in the bud*). Per entendre'n el significat és millor veure'n tot el context: "*One more day till revolution / We will nip it in the bud / We'll be ready for these schoolboys / They will wet themselves with blood!*". Aquests versos són de Javert, que evidentment, com a policia, ha d'evitar la revolució. L'expressió "*nip something in the bud*" vol dir "aturar alguna cosa de seguida que comença per evitar que escali". En català, tenim una expressió molt similar que també fa referència a les plantes, "tallar d'arrel", que evidentment pot ser difícil d'encaixar per raons de mètrica. Si mirem la traducció de l'estrofa sencera (Un cop més el poble brama / un cop més s'estan queixant. / Pagaran els crits de ràbia / amb la seva pròpia sang) veiem que s'ha decidit fer una traducció lliure dels dos primers versos en els quals s'ha traduït només el sentit del primer vers en anglès, però la segona part de l'estrofa sí que s'ha intentat conservar el més semblant possible. És interessant comentar que tot i que aquí s'ha perdut el menyspreu amb què Javert es refereix al poble (*schoolboys*), es fa una compensació en la seva següent intervenció, en què parla de "xusma". Aquesta segona intervenció està molt ben traduïda, conservant la mètrica, el sentit i les figures retòriques de l'original (de "*I will join these people's heroes / I will follow where they go / I will know their little secrets / I will know the things they know*" de l'original a "Puc unir-me a aquesta xusma, / puc seguir-los cap a on van, / per saber per on es mouen, / per saber què estan buscant.") que captura molt bé el que pretén fer Javert, infiltrar-se a les files dels revolucionaris per evitar que vencin.

El que en la meva opinió és l'error més gran de traducció és la intervenció sencera dels Thénardier, que no té res a veure amb la versió original. L'haurem d'observar sencera:

Original en anglès	Traducció
M. & MME. THÉNARDIER	M. i MME. THÉNARDIER:
74. Watch them run amuck	74. Tots fotent el camp.
75. Catch'm as they fall	75. Què els està passant?
76. Never know your luck	76. Què collons pretenen
77. When there's a free for all	77. amb la llibertat!
78. Here a little dip	78. Sempre estan cantant,
79. There a little touch	79. són uns morts de fam,
80. Most of them are goners	80. parlen d'ideals,
81. So they won't miss much!	81. en lloc de fer el que cal.

Hem de dir que es tracta d'un fragment molt complicat, i que és difícil d'entendre només mirant l'anglès sense cap suport visual. Si veiem el que passa a l'escenari, de seguida entenem que els Thénardier estan aprofitant el caos i les corredisses per robar tot allò que poden. Quan diuen “*Catch 'm as they fall*”, es refereixen a totes les possessions de valor que la gent perd amb les presses, i amb “*here a little dip / there a little touch*” arpleguen tot el que poden del que porten a sobre. Als dos últims versos es pot veure com de vils són, quan comenten que probablement tota aquesta gent morirà igualment, així que no hi fa res que els robin (*most of them are goners / so they won't miss much*). En canvi, quan mirem la versió en català veiem una escena completament diferent, en què els Thénardier critiquen les accions dels revolucionaris (Què collons pretenen / amb la llibertat! / Sempre estan cantant) i sonen més aviat com si fossin uns burgesos que opinen que s'haurien d'estar queixant menys i treballar més (són uns morts de fam, / parlen d'ideals / enlloc de fer el que cal), quan aquest realment no és el cas. Els Thénardier són uns aprofitats, uns lladres i uns extorsionadors, i en aquest moment no podrien estar més contents del caos que està succeint. És possible que més que una traducció lliure això sigui un problema de comprensió de l'anglès, i la veritat és que aquesta estrofa s'hauria de refer tota perquè transmetés el mateix sentit que l'original.

Finalment, és digne de menció com al final es tornen a perdre un parell de referències a temes importants de la novel·la, com són la religió i la monarquia, en les estrofes que canta el poble tot junt (així com en les primeres paraules de Valjean sobre el Calvari). Les trobem als versos 44 (*Every man will be a king*) i 70 (*What our God in Heaven has in store*) que s'han traduït respectivament com “sense por del que vindrà” i “el premi que tots junts hem de gaudir”. En aquestes traduccions, tot i que es plasma el sentit general del vers en anglès, sembla que s'eviti deliberadament mencionar certes paraules, ja que hagués estat ben fàcil canviar-les per traduccions com per exemple “tots els homes seran reis” i “el que Déu ens va prometre a tots”, que també segueixen la mètrica requerida. Potser en el moment de traduir l'obra es va pensar que obviant-les el públic actual i catalanoparlant se sentiria més reflectit en els personatges, però personalment, i després d'haver llegit la novel·la, trobo que aquestes omissions estan faltant el respecte tant al text original com a la novel·la i al que volia plasmar-hi Victor Hugo.

A grans trets, he de dir que la traducció d'aquesta cançó, donada la complexitat que té, és força digna. Tret de la part dels Thénardier i de les omissions de les quals ja hem parlat, el ritme i la rima de la cançó es conserven molt bé, la personalitat i les emocions de cada personatge estan ben plasmades, i el sentit general del text es manté.

4.3.5 *A Little Fall of Rain*

Aquesta cançó és de l'escena 30 del segon acte, cantada per Marius i Éponine, i representa la mort d'ella en braços d'ell en plena barricada.

La cançó té una entrada en què Marius s'adona que Éponine és allà i que està coberta de sang, i en què ella s'adona que li han disparat i que morirà al cap de poc. A partir del vers 13, que és on comença la cançó pròpiament dita, Éponine actua amb serenitat i calma, coneixedora del seu destí, mentre que Marius està en negació i no la vol deixar marxar, fins que ella el convenç que tot està bé, i que se sent feliç de ser en els seus braços.

La mètrica de la cançó és bastant irregular, però hi predominen els versos hexasil·làbics. La rima, quan n'hi ha, és consonant però no segueix cap esquema que es vagi repetint, excepte en els versos que formen les al·literacions de la tornada. Per tant, a l'hora de traduir, s'han de mirar el ritme i la rima vers per vers.

Es tracta d'una cançó molt trista, especialment pel fet que l'únic moment que Éponine aconsegueix ser en braços del seu enamorat, que és l'únic que vol durant tota l'obra, és quan mor. És un text d'amor més que no pas de dolor (excepte en l'entrada), per la qual cosa a la traducció s'hauria d'intentar plasmar la dolçor que transmet la versió original.

Original en anglès	Traducció al català
<p>A little fall of rain</p> <p>[MARIUS]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Good God! What are you doing? 2. 'Ponine, have you no fear? 3. Have you seen my beloved? 4. Why have you come back here? <p>[EPONINE]</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Took the letter like you said 6. I met her father at the door 7. He said he would give it 8. I don't think I can stand anymore <p>[MARIUS]</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. Éponine, what's wrong? 10. I feel there's something wet upon your hair 11. Éponine, you're hurt! You need some help 12. Oh, God! It's everywhere! 	<p>Mort d'Éponine</p> <p>MÀRIUS:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Per Déu, t'has tornat boja? 2. No ho veus? Corres perill! 3. Si Cosette té la carta, 4. perquè has tornat aquí? <p>ÉPONINE:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Vaig anar a casa seva 6. i la carta vaig lliurar. 7. Però ara jo no sé què em passa. 8. Quin dolor! Em fa molt mal. <p>MÀRIUS:</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. Éponine, què tens? 10. Què et passa? Per què estàs així? 11. Éponine què tens al cap, 12. Déu meu hi ha sang per tot arreu!

[EPONINE]

13. Don't you fret, M'sieur Marius.
14. I don't feel any pain
15. A little fall of rain,
16. can hardly hurt me now
17. You're here.
18. That's all I need to know
19. And you will keep me safe
20. And you will keep me close
21. And rain will make the flowers grow

[MARIUS]

22. But you will live, 'Ponine, dear God above
23. If I could heal your wounds with words of love

[EPONINE]

24. Just hold me now, and let it be
25. Shelter me, comfort me

[MARIUS]

26. You would live a hundred years,
27. if I could show you how
28. I won't desert you now...

[EPONINE]

29. The rain can't hurt me now
30. This rain will wash away what's past
31. And you will keep me safe
32. And you will keep me close
33. I'll sleep in your embrace at last

ÉPONINE:

13. No és res, monsieur Màrius.
14. No sento cap dolor.
15. Només és un plugim
16. que no em fa pas patir.
17. Si estic
18. amb tu no em cal res més.
19. Si jo et puc abraçar,
20. si tens cura de mi,
21. faràs que neixi un nou jardí.

MÀRIUS:

22. Però tu mai moriràs. Déu sap que no.
23. Faré fugir la mort amb mots d'amor.

ÉPONINE:

24. Abraça'm fort, he de marxar.
25. Però vull sentir-te a prop

MÀRIUS:

26. Tu viuràs durant molts anys
27. si et deixes ajudar,
28. jo estic al teu costat.

ÉPONINE:

29. La pluja no fa mal.
30. Plourà i oblidaré el passat.
31. I tu em protegiràs
32. i m'agafaràs ben fort,
33. I així per fi m'abraçaràs.

<p>34. The rain that brings you here 35. is heaven blessed 36. The skies begin to clear, 37. and I'm at rest 38. A breath away from where you are 39. I've come home from so far</p> <p>[EPONINE]</p> <p>40. So don't you fret, M'sieur Marius 41. I don't feel any pain 42. A little fall of rain 43. Can hardly hurt me now</p> <p>[MARIUS]</p> <p>44. I'm here</p> <p>EPONINE:</p> <p>45. That's all I need to know 46. And you will keep me safe 47. And you will keep me close 48. And rain... 49. Will make the flowers...</p> <p>[MARIUS]</p> <p>50. Hush-a-bye, dear Éponine 51. You won't feel any pain 52. A little fall of rain 53. Can hardly hurt you now 54. I'll stay with you 55. 'Till you are sleeping</p>	<p>34. La pluja em fa escalfor, 35. cau sols per mi. 36. El cel tot és claror, 37. no hi ha sofrir. 38. Un dolç moment i un aire pur 39. que arriba de molt lluny.</p> <p>ÉPONINE:</p> <p>40. No estiguis trist, monsieur Màrius, 41. no hi ha cap pena amb mi. 42. La pluja del matí 43. al cel m'està cridant.</p> <p>MARIUS:</p> <p>44. Amb mi</p> <p>ÉPONINE:</p> <p>45. És el que vull sentir, 46. i tu em protegiràs, 47. M'agafaràs ben fort 48. La pluja 49. fa sortir les..</p> <p>MÀRIUS:</p> <p>50. Éponine, no tinguis por 51. no hi ha cap més perill. 52. La pluja del matí 53. al cel t'està cridant 54. Estarem ben junts, 55. has de dormir, sí.</p>
---	--

56. And rain...	56. La pluja
57. Will make the flowers	57. ja fa sortir les
58. Grow	58. flors.

Comentari de la traducció

El primer aspecte que resulta interessant de comentar és el títol de la cançó. En anglès es titula *A Little Fall of Rain*, que és un vers que es repeteix més d'un cop al llarg de la cançó. En canvi en català no han utilitzat el vers corresponent a l'original, sinó que han titulat la cançó d'una manera que resumeix el que passa en aquella escena, "Mort d'Éponine". Considero que, tot i no ser un element indispensable, es podria haver utilitzat un vers corresponent al títol original, com podria ser "Només un plugim".

Un altre aspecte que cal comentar és que es perden les múltiples rimes que es poden trobar a l'original. Això es pot veure en el cas dels versos 14 i 15, on l'original rima (*I don't feel any pain / A little fall of rain*), i en canvi, en català s'elimina la rima (no sento cap dolor / només és un plugim). Això és dona més d'una vegada al llarg de la cançó i, tot i que ho recupera en altres parts, fa que perdi una mica de ritme i musicalitat.

Al vers 21 es perd la personificació de la pluja. L'original diu que la pluja que està caient en aquell moment serà la que farà créixer les flors (*and rain will make the flowers grow*), en canvi, en català s'elimina la personificació i el paper de fer créixer les flors passa a fer-lo Marius (farà que neixi un nou jardí), qui està abraçant Éponine en aquell moment. Això és evident, ja que l'oració en l'original està en tercera persona del singular i en canvi la traducció s'ha fet en segona persona del singular. Aquest vers apareix més d'un cop al llarg de la cançó i s'ha traduït de maneres diferents depenent del vers. Considero que la millor versió és la que es troba als últims versos: "la pluja ja fa sortir les flors".

Al vers 30 es fa una altra metàfora amb la pluja, l'original diu que "netejarà el passat" (*this rain will wash away what's past*), volent dir que Éponine no haurà de patir més per Marius i la dura vida que ha portat. En català, en canvi, s'ha eliminat aquesta metàfora i s'ha expressat amb la idea que el passat deixarà d'existir (plourà i oblidaré el passat). És una traducció que

funciona bé pel que fa a la mètrica, plasma el mateix sentit que l'original, però tot i així perd la càrrega poètica i la bellesa simbòlica de la versió en anglès. Es podria haver conservat una mica més, per exemple “La pluja no em fa mal. / Vindrà i netejarà el passat”.

La traducció dels versos 31 i 32 està ben feta, però es perd l'al·literació de l'original (*And you will keep me safe / and you will keep me close*). La traducció catalana (I tu em protegiràs / m'agafaràs ben fort) podria haver conservat aquest recurs repetint els tres primers mots del vers, “I tu em protegiràs / i tu m'agafaràs”.

En els versos 33 i 34 (*The rain that brings you here / it's heaven blessed*) podem observar que s'han eliminat les dues referències religioses, tant la referència al fet que la pluja cau del cel com el detall d'estar beneïda (La pluja em fa escalfor / cau sols per mi). Això segurament s'ha donat perquè no es va trobar cap alternativa que quadrés amb la cançó, i ja que hi ha altres referències religioses al llarg de la cançó com la que podem observar al vers 22 (Però tu mai moriràs. Déu sap que no). A més, es pot considerar que es torna a perdre de nou la personificació de la pluja (*the rain that brings you here*), però segons com es llegeixi la traducció, també es podria entendre com una personificació el fet que l'estigui escalfant, de manera que en aquest cas no es perd tant la lírica.

La traducció del vers 37 és interessant a l'hora de comentar-la. Aquest vers expressa que per fi l'Éponine podrà descansar. L'original ho diu amb una expressió anglesa força idiomàtica, (*and I'm at rest*), en canvi, l'expressió que s'ha utilitzat a la traducció no sona gens natural en català (no hi ha sofrir). El verb sofrir en infinitiu no se sol utilitzar en la parla, i molt menys en una oració impersonal com aquesta. S'hauria d'haver utilitzat una expressió que sonés més natural, com per exemple “no em cal patir” o, si es volgués ser més fidel a l'original, “descanso aquí”, que també compleix amb el ritme i la rima requerits.

El text dels versos 41, 42 i 43 (*I don't feel any pain / A little fall of rain / Can hardly hurt me now*) es repeteix al llarg de la cançó. Aquests versos ja han aparegut anteriorment, concretament als versos 14, 15 i 16. El primer cop es tradueixen per “No sento cap dolor / Només és un plugim / que no em fa pas patir”, mentre que als versos mencionats es canvia

totalment la traducció i es torna a traduir d'una manera diferent, en aquest cas queda així: “No hi ha cap pena amb mi / La pluja del matí / al cel m'està cridant”. Fent això es perd l'al·literació que hi ha a la versió original, però es guanya una personificació que compensa les que s'han perdut abans. Les diferents traduccions funcionen bé amb el contingut de la cançó (en la primera diu que la pluja no li fa mal, i a la segona, quan ja està morint, que la crida al cel) però s'hauria pogut deixar la mateixa traducció en ambdós casos, ja que ve a ser la “tornada” de la cançó.

Al vers 50 (*Hush-a-bye, dear Éponine*) ens trobem un problema amb l'expressió anglesa “*Hush-a-bye*”. Aquesta expressió forma part d'una cançó de bressol anglesa anomenada “*Hush-a-bye (All the Pretty Little Horses)*”. A l'hora de fer la traducció al català aquesta referència s'ha elidit i s'ha traduït per “Éponine, no tinguis por”. Considero que s'ha perdut un element distintiu de la cançó, el fet que Marius parla a Éponine com si fos una nena petita per tranquil·litzar-la mentre agonitza. Es podria haver fet servir un vers d'alguna cançó de bressol catalana, com per exemple “Dorm tranquil·la, Éponine” de la cançó *Bona nit d' Els Pets*.

En general, pel que fa al contingut de la cançó, es mantenen molt tant el significat com el sentit, però la forma no es conserva del tot. La rima i la majoria de les figures retòriques que podem trobar al llarg de la cançó (com podrien ser al·literacions, metàfores i personificacions) s'han eliminat. Això fa que encara que la cançó evidentment funcioni pel ritme i pel contingut, perdi gran part de la lírica del text original i que no tingui el mateix efecte emotiu que té la versió en anglès, que és molt més poètica i sentimental. Considero, per tant, que aquesta no és una bona traducció i que no fa justícia al text original.

5. CONCLUSIONS

Els miserables és una novel·la que ha venut molt al llarg de la història, i encara és molt coneguda i llegida. Se n'han fet moltes adaptacions, tant en teatre com en cinema, i darrerament en forma de musical. Narra una història que encara podria ser actual. Com que es tracta d'una novel·la tan extensa, convertir-la en un musical de tres hores de duració resulta una tasca molt complexa. S'ha de decidir quins elements són els més importants i, per tant, els que cal conservar i els que es poden ometre. A més, la funció del narrador omniscient de la novel·la passen a fer-la alguns personatges del musical. Per tant, l'argument es redueix, tot i que es mantenen les línies argumentals principals de l'obra, com per exemple la injustícia social, el perdó de Déu, la revolució, l'amor romàntic o l'amor paternal.

A tot això, se li ha de sumar que aquests conceptes s'han de mantenir tenint en compte que s'expressaran mitjançant cançons, és a dir, que s'hauran de seguir unes pautes estrictes a l'hora de plasmar el text, com conservar el ritme, la rima, les figures retòriques, etc.

Al llarg del treball m'he trobat amb diversos errors de traducció en la versió de la Sala Cabanyes, però els més comuns són els següents:

- a) Els títols de les cançons: aquest és l'error més lleu que he trobat, ja que no sempre té rellevància dins de la cançó.
- b) Eliminació de figures retòriques, especialment al·literacions: hi ha alguns versos que es repeteixen al llarg d'una mateixa cançó que s'han traduït de manera diferent cada vegada que apareixen.
- c) Pèrdua de la rima: en molts casos no es conserven les rimes a la traducció, i tot i que de vegades se n'afegeixen d'altres per compensar, això no es dona en tots els casos.
- d) Pèrdua de referències religioses: al musical la religió és un tema molt important, però a la traducció moltes de les referències s'han elidit completament.
- e) Eliminació de referències al passat dels personatges: que podrien ser molt útils per entendre'ls millor.
- f) Problemes de comprensió de l'original en anglès: especialment en figures retòriques o quan el text va lligat a la part visual de l'obra.

D'aquest treball n'he extret tres conclusions principals:

- a) La traducció de cançons, així com la traducció de poesies, és possible i necessària en segons quins moments, encara que alguns experts considerin que no és realment possible degut a les limitacions lingüístiques que implica.
- b) La traducció del musical *Els miserables* de la Sala Cabanyes està força ben feta, especialment tenint en compte la complexitat de l'obra i el fet que no ha estat traduïda per traductors professionals. També s'ha de tenir en consideració l'èxit rotund que va tenir l'obra, cosa que apunta que la traducció va arribar al públic i que no només va complir el seu objectiu, sinó que va fins i tot superar les expectatives dels seus creadors.
- c) Tot i així, s'ha de dir que és millorable en diversos aspectes, especialment pel que fa a la rima (musicalitat) i a la pèrdua de figures retòriques (lírica) en els trams més complexos de les cançons. És possible que si en el grup de persones que van portar a terme a traducció hi hagués hagut algun traductor professional, aquestes pèrdues haguessin estat menors.

Voldria animar als experts en traducció de l'àmbit de la poesia i la música a investigar i publicar sobre la traducció de cançons, ja que considero que és un tema que s'ha tractat poc i que seria molt beneficiós per a futurs traductors tenir més material al qual accedir a l'hora de fer traduccions de cançons.

6. BIBLIOGRAFIA

Biografias y vidas. (2019). *Victor Hugo*. Consultat el 23 d'abril de 2019 des de https://www.biografiasyvidas.com/biografia/h/hugo_victor.htm

Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (2016). *ésAdir*. Consultat el maig de 2019 des de <http://esadir.cat/>

First Night Records. (2016, agost 5). *Les Misérables – Original London Cast (1985)* [Vídeo]. Consultat el 4 d'abril de 2019 des de https://www.youtube.com/playlist?list=PL8f_ACV3dM08jVdtI5EK4OP0Vc-IGxNSR

Generalitat de Catalunya (2019). *Optimot consultes lingüístiques*. Consultat el maig de 2019 des de <https://aplicacions.llengua.gencat.cat/llc/AppJava/index.html>

Genius Media Group Inc. (2019). *Les Misérables (1987 Original Broadway Cast)*. Consultat el 4 d'abril de 2019 des de <https://genius.com/albums/Les-miserables-original-broadway-cast/Les-miserables-1987-original-broadway-cast>

Historia social de la comunicació, (2015) "*Los Miserables*" y la revolución francesa. Consultat el 25 d'abril de 2019 des de <https://lcmfmj.wordpress.com/2015/04/21/los-miserables-y-la-revolucion-francesa/>

Hugo, V. (2007). *Les misérables*. Barcelona: Larousse Editions. Consultat el febrer de 2019.

Hugo, V. (1863). *Les misérables*. Consultat el març de 2019 des de <http://cdi.merici.ca/2015-03-04/Hugo-miserables-1.pdf>

Hugo, V. (1863). *Los miserables*. Consultat el març de 2019 des de <http://colombianteachers.com/services/temp/aeede22c7d0f8399003a443fd5125559.pdf>

Institut d'estudis catalans (2019). *Diccionari de la llengua catalana. Segona edició*. Consultat el maig de 2019 des de <https://dlc.iec.cat>

LanguageSolutions, (2019). *Transcreació: la clau per adaptar els teus textos a diversos idiomes*. Consultat el 15 de maig de 2019 des de <https://www.at-languagesolutions.com/ca/atblog/transcreacion-adaptar-textos-varios-idiomas/>

Larousse Editorial S.L. (2019). *Diccionaris.cat*. Consultat el maig de 2019 des de www.diccionaris.cat

Lectores sin fronteras. *Los miserables*. Consultat el 17 de maig de 2019 des de <https://clasicosadaptados.com/Guia%20de%20lectura%20-%20Los%20miserables.pdf>

Love for musicals. (2016). *LES MISERABLES, musical*. Consultat el 17 de maig de 2019 des de <https://www.love4musicals.com/2013/01/01/les-miserables/>

Martín, J. TEMA 5 LITERATURA UNIVERSAL: EL ROMANTICISME. Consultat el 20 de maig de 2019 des de <https://blocs.xtec.cat/jmarti45/tema-5-literatura-universal-el-romanticisme/>

Michael Kellogg. *Wordreference.com*. Consultat l'abril de 2019 des de <https://www.wordreference.com>

Moreno, A. (2016). *La traducció de cançons. Anàlisi de l'adaptació al català de Rent*. (Treball final de grau. Universitat Pompeu Fabra, Catalunya). Consultat el maig de 2019 des de <https://repositori.upf.edu/handle/10230/30789>

Puerta, B. *La transcreació o traducció creativa*. Consultat el 5 de maig de 2019 des de <https://www.lematraductores.com/blog/transcreacion-traduccion-creativa/>

Roca, B. (2016). *La traducció del món de Dashiell Hammet a Miller's Crossing dels germans Coen*. (Treball final de grau. Universitat Pompeu Fabra, Catalunya). Consultat el maig de 2019 des de <https://repositori.upf.edu/handle/10230/28242>

Sala Cabanyes. (2017). *Els Miserables*. Manuscrit inèdit. Consultat l'abril de 2019.

Sala Cabanyes. (2018). *Els Miserables 2018*. [1 disc]. Mataró. Consultat l'abril de 2019.

Sapiens. (2010). *El romanticisme*. Consultat el 10 de maig de 2019 des de <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/12/22/el-romanticisme/>

Shmoop Editorial Team, (2008). *The Yellow Ticket in Les Misérables*. Consultat el 2 d'abril de 2019 des de <https://www.shmoop.com/les-miserables/yellow-ticket-symbol.html>

Tradeus, (2015). *Transcreació*. Consultat el 13 de maig de 2019 des de <http://www.tradeus.eu/ca/serveis/publicitat/>